

OSMANLI'DAN GÜNÜMÜZE ŞEHİTLERİN KAYIT İŞLEMLERİ

Fahrettin DÖRTKOL*

Öz

Tarih boyunca kurulan Türk Devletleri, savaşlarda kahramanlık gösterenler, şehit ve gazi olanlar ile ailelerinin sosyal ve ekonomik haklarını gözetmişler, bunun için tedbirler almışlardır. Manevi değerler ile de bu köklü anlayış iyice şekillenmiş ve devlet yönetiminde söz konusu faaliyetler zamanla kurumsal hale gelmiştir. Tarihi kültür ve inancından süzülerek gelen bu devlet tecrübesi ve anlayışıyla oluşturulan kurumsal bir yapıda, özellikle askerî birlik ve kurumlardaki zayıat kayıtları, nedenlerine göre farklı renkte mürekkepli kalemle, yanlarına açıklayıcı notlarda yazılmak suretiyle tutulmuştur. Geçmişle gelecek arasında kuvvetli bir köprü oluşturmak, gelecek nesillerin ve milletimizin aidiyet bağlarını güçlendirmek maksadıyla tüm kamu kurumlarında bulunan arşiv belgeleri taranarak suretiyle çok çeşitli savaşlarda, vatanın ve milletin ebedi varlığı ve devletin bölünmez bütünlüğü uğrunda can veren aziz şehitlerin tespit edilerek gün yüzüne çıkarılması ve şehit listelerine dâhil edilmesi faaliyetine halen devam edilmekte ve şehit listeleri sürekli güncellenmektedir. Kırım Harbinden Kıbrıs Barış Harekâtına (dâhil) kadar olan savaşlarda kaybedilen 114 bin civarındaki şehitlerin kayıtlarına ulaşılmış ve MSB şehit listesinde bulunmaktadır. Arşiv belgeleri tarandıkça ve şehitlerle ilgili belgelere ulaşıldıkça liste sürekli güncellenmeye devam edilmektedir. Bu listelere geçmiş savaşlarda, tüm cephelerde çok çeşitli nedenlerle meydana gelen harp zayıatları ve kayıplarına, TBMM'nin 1956 tarihli kararları ve 2016 tarihli Şehitlik Yönetmeliği ışığında hak ettikleri şehitlik statüsünün ve unvanının verilerek şehit listelerine dâhil edilmelerinin uygun olacağı düşünülmektedir.

Makalenin Türü: Araştırma Makalesi

Anahtar Kelimeler: Şehit, Gazi, Arşiv, Şehit Listesi, Zayıat ve Kayıplar.

JEL Kodları: Z00

Yazarın Notu: Bu çalışma bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır. Bu çalışmada etik kurul izni veya yasal/özel izin gerektirecek bir içerik bulunmamaktadır. Çalışma ile ilgili herhangi bir çıkar çatışmasının bulunmadığı SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisine yazar imzası ile beyan edilmiştir.

Registration of Martyrs from the Ottoman Empire to the Present

Abstract

The Turkish States, which have been established throughout history, have observed the social and economic rights of those who showed heroism in wars, martyrs, and veterans and their families and have taken measures for this. With spiritual values, this deep-rooted understanding has been well

* Emekli Piyade Albay, Kara Harp Okulu, Askeri Bilimler Bölüm Başkanlığı, fahrettindortkol@gmail.com, ORCID:0000-0001-8425-0565

shaped, and these activities in state administration have become institutional over time. In an institutional structure created with the experience and understanding of this state, filtered from its historical culture and beliefs, the records of casualties, especially in military units and institutions, were kept by writing explanatory notes next to them with ink of different colors depending on their reasons. In order to create a strong bridge between the past and the future, to strengthen the bonds of belonging of future generations, by scanning the archive documents in the state institutions, to identify and we can bring to light the martyrs who died in various wars in order to preserve the eternal existence of the homeland and the nation and the indivisible integrity of the state, and include them in the martyr lists. Activities still continue and martyr lists are constantly updated. The records of approximately 114 thousand martyrs lost in the wars from the Crimean War to the Cyprus Peace Operation (including them) have been reached and they are on the list of martyrs of the Ministry of National Defense. The list is constantly updated as a document about our martyrs is released. It is thought that it would be appropriate for all casualties and losses on the fronts in the past to be included in the list of martyrs by giving them the title of martyrdom they deserve in line with the decision of the Turkish Grand National Assembly No. 927, dated 1936, and numbered 2016, dated 1956.

Article Type: Research Article

Key Words: Martyr, Veteran, Archive, The list of Martyrs, Casualties and Losses

JEL Kodları: Z00

Author's Note: *This study was prepared in compliance with the scientific search and publication ethics. There is no content necessitating any permission from Ethical Board or any legal/special permission in this study. I, as the author of the article, signed my declaration certifying that there was no conflict of interest within the article preparation process*

GİRİŞ

Tarih boyunca kurulan Türk Devletleri, savaşlarda kahramanlık gösterenler, vatani için şehit ve gazi olanlar ile ailelerinin sosyal ve ekonomik haklarını gözetmişler, bunun için tedbirler almışlardır. Manevi değerler ve İslam inancı ile de bu köklü anlayış iyice şekillenmiş ve devlet yönetiminde söz konusu faaliyetler zamanla kurumsal hale gelmiştir.

Milletimiz, tarihin her safhasında hem devlet hem de millet olarak vatan savunmasını en kutsal bir görev bilmiş, bununla beraber o görevi yürütenleri de aynı kutsiyette görmüştür. Bu yüzden milletimiz rütbelerin en büyüğü olan “şehit” rütbesini onlara vererek hem onlara hem de onların geride bıraktıklarına “Şehidimin aziz hatırası” diye sahip çıkmıştır. Böylece vatanını ve onu savunanları, kayıt altına alarak belgelemeye, muhafaza etmeye ve arşiv oluşturmaya gayret sarf etmiştir (Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2000, s. 5).

Şehitlerimiz millet olarak var oluşumuzun, birlik ve beraberliğimizin, vatan sevgimizin ölümsüz sembolleri ve tapu belgeleridir. Onların bu asil ve örnek davranışları, savaşlardaki kahramanlıkları, aziz hatıraları ve adları, gelecek nesillere onlar hakkında tutulan kayıtlar ve belgelerle taşınmakta, Millî birlik ve beraberliğimizin sağlanmasında, milletimizin aidiyet

duygularının pekiştirilmesinde önemli bir katkı sağlamaktadır. Ordumuz, savaşların en çetin şartlarında bile şehitlerini, gazilerini, esirlerini, kayıplarını (gaiplerini), hastalıktan vefat gibi muharebe zayıatlarının kayıtlarını çok ayrıntılı tutarak onların aziz hatıralarını ve adlarını günümüze taşımıştır.

Osmanlı Devleti'nde şehitlerin kayıt faaliyetleri Kırım Harbinden (1853-1856) itibaren kayıt altına alınarak belgelenmesi nedeniyle şehitler hakkında bilgiye bu harpten sonra daha çok ulaşma imkânı elde edilmiştir. Çok köklü bir arşiv ve belge tutma geleneğine sahip olan Osmanlı Devleti, kuruluşundan itibaren resmî belgeleri muhafazaya ve arşivciliğe büyük önem vermiştir (Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2000, s. 5-6).

Tarihi bir birikim ve kültürle gelen bu devlet tecrübesi ve anlayışıyla oluşturulan kurumsal bir yapıda, askerî birlik ve kurumlardaki zayıat kayıtları, nedenlerine göre farklı renkte mürekkepli kalemle, yanlarına açıklayıcı notlarda yazılmak suretiyle tutulmuştur.

Osmanlı Devleti'nde Şehit Kayıt İşlemleri

Osmanlı Devleti, XIX. yüzyıldan itibaren şehit olan veya vefat eden askerlerinin kaydını bunun için düzenlenmiş zayıat defterlerine kaydetmiştir. Bu defterlere, farklı renk kodları kullanılarak belirli bir sistematik içinde kaydetmeye ve geride kalan şehit ve diğer nedenlerle vefat eden askerlerin ailelerine sahip çıkmaya yönelik hukuki tedbirleri almaya başlamıştır.

Trablusgarp Savaşı, Balkan Harbi, I. Dünya Savaşı ve onu takip eden süreçte, Osmanlı Devleti tarafından tutulan Umum Zayıat Defteri ve Zabitan Zayıat Defterlerinin savaşlarda hayatını kaybeden şehitlerin ve diğer personelin özlük haklarının, dul ve yetimlerine intikali noktasında ayrıntılı ve titiz tutulduğu görülmüştür. Dini bir terim olan “şehit” kelimesi, daha çok savaşlarda ölen Müslümanlar için kullanılmıştır (Atar, 2010, s. 429-430).¹

¹ Savaşlardaki zayıat nedenlerinin kaydedildiği hususların tarihsel temelini oluşturan 1869 tarihli Asâkir-i Beriyye-i Mülûkâne Tekâüt Kanunnamesi'nde (Askerî Emekli Sandığı Kanunu) cephelerde ölenler arasındaki bu farklılık İslam dininin şehitlik makamı ile ilgili hususlarında, İslam fıkıh alimlerinin görüşlerinden kaynaklanmaktadır. Şehit: Allah yolunda yapılan bir muharebe esnasında gerek düşman tarafından gerek asiler, isyancılar ve eşkıyalar ile çarpışma esnasında ölen Müslümanlar hakkında kullanılan bir tabirdir. Bu tür bir ölümle ölen hem dünyaya hem de ahiret hükümleri itibarıyla şehit sayıldığından kendisine “**şehid-i hakiki**” denir. Bir de gark (suda boğulma), harik (yangında yanmak), garip (kimsesiz) olarak yahut zelzele neticesinde bina ve toprak altında kalarak, ya da ilim yolunda ölen Müslümanlar da “**şehid-i hükmi**” sayılır. (Pakalın, 1983, s. 318) Ayrıca İslam Fıkıh alimleri, ayetleri ve hadisleri değerlendirerek şehitleri genellikle üç kısımda yorumlamışlardır. **Birincisi** hem dünya hem ahiret hükümleri bakımından şehit, **ikincisi** sadece ahiret hükümleri bakımından şehit, **üçüncüsü** sadece dünya hükümleri bakımından şehit olmak üzere üç kısma ayrılmışlardır. **Birincisi**: Allah yolunda savaşırken gayrimüslimler tarafından öldürülen veya yaralı

Arşivlerdeki Umum Zayıat Defterlerinde, harp meydanlarında düşman tesiri ile (şarapnel parçasının isabeti, bomba, mayın infilakı, ceriha-i nariye olarak adlandırılan ateşli silah kaynaklı, delici, kesici vb. harp silah ve araçlarının etkisi ile yaralanma) o an orada veya yaralandıktan kısa bir süre sonra cephede hayatını kaybeden askerlerin zayıat kayıtlarının kırmızı renkli, esir ve gaiplerin (kayıp) mavi ve siyah renkli, bulaşıcı hastalıklardan ölümlerin ise siyah renkli mürekkepli kalem kullanılarak yazıldığı görülmektedir (Öztürk ve Kaya, 2015, s. 4).

Savaşlardaki zayıat nedenlerinin kaydedildiği hususların tarihi ilk oluşum sürecini, 1869 tarihli Asâkir-i Beriyye-i Mülûkâne Tekaüt Kanunnamesi'nde (Askerî Emekli Sandığı Kanunu) görmek mümkündür.² Bu kanun kapsamında askerî personelin hizmet süresi ve yaş itibarıyla emeklilik şartları, malulen emeklilik koşulları, dul ve yetimlere aylık bağlanması gibi hususlar ayrıntılı sayılabilecek şekilde düzenlenmiştir. Emekli, malul, dul ve yetim maaşlarının kimlere, ne zaman ve nasıl tahsis edileceğinin söz konusu edildiği 25'inci maddesinde, savaş zayıatları konusunda yapılan sınıflandırma şu şekildedir: “a. Savaş meydanında şehit olmak, b. Verilen görev sırasında top çığnemek (topun ateşlenmesi esnasında geri tepmesi sonucu personeli ezmesi) veya bârgir (yük hayvanı) tepmek veya suya batmak (boğulmak) gibi herhangi bir nedenden dolayı vefat etmek, c. Veba ve koleranın bulunduğu yerde görev yaparken bu bulaşıcı hastalıklar nedeniyle vefat etmek, ç. Savaş meydanında veya bir görev esnasında alınan yaranın tesiriyle belirli bir süre geçtikten sonra vefat etmek, d. Meşakkatli

halde savaş alanında bulunan ve orada ölenler, devlete isyan edenler yahut yol kesicilerle çarpışırken ya da canını, malını ve namusunu korurken haksız yere öldürülenler “dünya ve ahiret hükümleri bakımından şehit” grubunda sayılmaktadır (Atar, 2010, s. 429). **İkincisi:** Savaşta veya savaş dışında haksız yere öldürülüp yukarıda bahsedilen gruba ait mütalaa edilmeyen kimseler de ahiret hükümleri bakımından şehit sayılmaktadır (Atar, 2010, s. 430). **Üçüncüsü:** Müslümanların yanında savaşırken ölen münafıklardır (inanmadığı halde inanmış gibi görünen). Bunlar da yıkanıp kefenlenmeden cenaze namazları kılınır, kanlı elbiseleri ile defnedilir. Ancak imanları bulunmadığı için ahirette şehit sevabı alamazlar. (Sami, 1317/1899, s. 1409). Dünya hükümleri bakımından şehit addedilen bu kişilerin ahirette şehitlik sevabını alamayacakları beyan edilmektedir). Osmanlı Devleti şehit işlemlerinde kullandığı bilgi, belge ve defterlerde şer’i kural olan “şehid-i hakiki” ve “şehid-i hükmi” prensibini kullanmaya özen göstererek muharebede bizzat düşman tesiriyle cephede hemen ölenlere “şehid”, “şehiden vefat” “şehiden fevt” gibi ifadeleri kullanmış, yaralanma, hastalık, esaret, kaza vb. gibi diğer nedenler ile cephe gerisinde daha sonra ölenlere kayıtlarda “şehid” tabirini kullanmamış, ancak geride bıraktıkları ailelerine şehit olmuş gibi işlem yapmıştır.

² Arapça ku’üd kelimesinden gelen tekaüt kelimesi, “ihtiyarlık veya sakatlık nedeniyle hizmet ve vazifesini terk ederek muhassasatının bir kısmıyla istirahat çekilme anlamına gelmektedir. Tekaütlük, bir memur veya zabitanın tekaüt (emekli) olması; tekaüdiyye, tekaüt maaşı; mütekaüt ise hizmete muktedir olmadığı hâlde eski hizmetine mükâfaten maaş alıp oturan adam anlamına gelmektedir (Sami, 1317/1899, s. 424).

askerlik hizmetinin eseri olan herhangi bir hastalıktan vefattır (Düster-i Askerî,1870, s. 159-181).

1869 tarihli Tekâüt Nizamnamesi, 1906 ve üç yıl sonra daha da kapsamlı bir şekilde 24 Ağustos 1909 tarihinde yeniden şekil verilerek Askerî Tekâüt ve İstifa Kanunu halinde yürürlüğe konmuştur. Osmanlı Devleti şehit ve malul asker ailelerinin haklarını, 1909 tarihli Askerî Tekâüt ve İstifa Kanunu'nun üçüncü kısım hükümlerine göre yürütmüştür. 1909 tarihli kanunun 35 ve 36'ncı maddeleri; hayatını kaybetmiş personelin geride kalan dul ve yetimlerine zayıat nedenine göre farklı oranlar hesaplanarak aile maaşı bağlamıştır. Başlangıçta bu iki madde içeriğinde "aile maaşı" adlandırması yapılmamışsa da 25 Mart 1916 tarihinde 35 ve 36'ncı maddeler kapsamında çıkartılan ilave kanunun 3'üncü madde hükmünde her iki madde gereğince tahsis edilecek maaşın adı "aile maaşı" olarak tespit edilmiştir. Aile maaşı tahsis işlemlerinde ilgili 35 ve 36'ncı maddeler özetle aşağıda sunulmuştur:

35'inci madde; erkân, ümera ve askeriye mensuplarının eş ve çocuklarına birinci derecede maluliyet maaşının %75'i aşağıdaki durumlarda tahsis edilecektir: a. Savaş meydanında şehit olanlar, b. Eşkiya ile çarpışmada şehit olanlar, c. Resmî bir görev esnasında kendisinin kusuru olmaksızın kazaen vefat edenler,³ ç. Yaralanıp tedavi sırasında veya gerçekleşen bir ameliyat neticesinde vefat edenlerdir.⁴ 35'inci maddeye göre, erkân, ümera ve askeriye mensuplarının eş ve çocuklarına birinci derecede maluliyet maaşının %65'i ise aşağıdaki durumlarda tahsis edilecektir: a. Askerî harekât ve hizmet sırasında olumsuz hava koşulları ile zorlu sefer koşulları nedeniyle vefat edenler, b. Barış zamanında bir askerlik hizmetinin yerine getirilmesi esnasında hastalanmak suretiyle vefat edenlerdir.

36'ncı madde de askerî mekteplerin Harbiye sınıfı öğrencileri ile nefer (asker) ailelerine birinci derece maluliyet maaşının üçte biri, 44'üncü madde de belirlenmiş aile bireylerine eşit miktarda olmak üzere aşağıdaki durumlarda tahsis edilecektir: a. Savaş meydanında vefat edenler, b. Eşkiya ile çarpışmada vefat edenler, c. Yaralanma neticesinde sonradan vefat edenler, ç. Resmî bir görev esnasında kazaen vefat edenlerdir. d. Şehit düşme, e. Kazaen vefat etme, f. Yaralanma neticesi vefat etme, g. Olumsuz hava koşulları nedeniyle vefat etme, ğ. Zorlu sefer koşulları nedeniyle vefat etme, h. Hastalanmak suretiyle vefat etmedir. Ancak Harbiye sınıfı öğrencileri ile asker ailelerine tahsis edilecek maaş oranlarının belirlendiği 36'ncı madde de

³ Şehit tabiri kullanılmamıştır.

⁴ Şehit tabiri kullanılmamıştır

yukarıda sıralanan zayıat nedenlerinin hiçbirinde “şehiden” tabirinin kullanılmadığı dikkati çekmektedir. Bulaşıcı hastalıklardan kaynaklı ölümler Askerî Tekaüt ve İstifa Kanunu’nun 39’uncu maddesinde anlatılmıştır.

35’inci madde içeriğinde şehadet durumunun muharebe meydanında veya eşkıya ile olan çarpışmada gerçekleştiği vurgulanmıştır. 1869, 1906 ve 1909 tarihli Tekaüt Kanunları yine yukarıda izah edildiği üzere İslam âlimlerinin şehitler hakkındaki “hakiki şehit” ve “hükmi şehit” anlayışının bir yansıması olmuştur. Bu yüzden “şehit”, “şehadet” kavramlarının tam ve açık bir tanımının yapılmayarak askerî personelin hangi durumlarda hangi nedenlerden kaynaklı olarak şehit düştüğü açıklanmamıştır.

Maaş tahsis edilecek askerlerin taşıdığı rütbelerin düzgün bir şekilde sınıflandırılmamış olduğu görülmüştür. Söz konusu şehadet kavramının tanımsal eksikliği savaş yıllarından çok sonra 1930 tarihli Askerî ve Mülki Tekaüt Kanunu’nun 45 ve 46’ncı maddelerinde de hemen hemen aynen kabul edilerek devam etmiştir. Osmanlı Devleti ise I. Dünya Savaşı yıllarında zayıat nedenleri kapsamında, askerî rütbelerin yeniden tespiti konusunda iyice gün yüzüne çıkan eksiklikleri çıkardığı ilave kanunlarla gidermeye çalışmıştır. Çıkarılan bu ilave kanunla zayıat kapsamına gönüllü zabitan ve gönüllü askerlerde dâhil edilmiştir. Trablusgarp ve Balkan Savaşları’nda olduğu gibi I. Dünya Savaşı’nda da gönüllü sistemi tekrar ortaya çıkmış, Rumeli ve Kafkas Türkleri, Konya Mevlevileri gibi bir kısım halk, gönüllü olarak savaşa isteklerini göstermişlerdir (Genelkurmay Başkanlığı, 1996, s. 121).

1918’de Tekaüt ve İstifa Kanunu’nun 35’inci maddesi yeniden düzenlenmiştir. Bu düzenlemenin birinci maddesi şu şekildedir: Birinci madde de 1909 tarihli kanuna ek olarak zayıat nedenlerinde sadece bir zayıat nedeninin metne ilave edildiği görülmüştür. O da “sebeb-i vefatı ma’lûm olmayarak muhasarada vefat edenler” ibaresidir. Yani muhasara (kuşatma) esnasında ölüm nedeni bilinmeyen vefat etmiş personeldir. Metinde zayıat nedenlerinde bunun dışında başka bir değişiklik yapılmadığı, maaş oranlarının da aynı kaldığı vurgulanmıştır. Ancak 35’inci madde de yazılı eş ve çocuklarına maaş tahsis edilecek rütbelerin yeniden düzenlendiği ve bazı ilavelerin yapıldığı görülmüştür. Yeniden düzenlenen rütbeler şu şekildedir: Erkân (müşir, ferik ve mirliiva rütbeleri), Ümera (miralay, kaim-i makam, binbaşı rütbeleri), Zabitan (mülâzım-ı sâni, mülâzım-ı evvel, yüzbaşı, kolağası rütbeleri), Zabit Vekilleri (yedek zabitler), Mensubin-i Askeriye (askeriye mensupları), Memurin-i Askeriye (askerî memurlar), Ketebe-i

Aklam-ı Askeriye (askerî daire kâtipleri)'dir (TBMM Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı, 1914-1919a, s. 100).

08 Nisan 1918 tarihinde gerçekleştirilen yeni düzenlemenin 36'ncı maddesini ilgilendiren ikinci maddesi ise şu şekildedir:⁵ İkinci madde ile 35'inci madde de belirlenmiş zayıat nedenlerine atıf yapılarak, maaş tahsis oranı değiştirilmemiş, yalnız maaş tahsis edilecek “neferat (asker) aileleri” ibaresi açıklığa kavuşturulmuştur. Daha önce neferat aileleri başlığı altında toplanan rütbeler ayrı ayrı sıralanarak madde metnine alınmıştır. Bu düzenlemelerin dışında gaiplik (kayıp) durumu ile ilgili olarak 1916 tarihinde çıkartılan müzeyyel (ilave) kanununun 3'üncü madde hükmünün şehit asker ailelerine de tatbik edileceği belirtilmiştir (TBMM Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı, 1914-1919b, s. 553-554).

Bu madde hükmüne göre savaşta gaip (kayıp) konumuna düşmüş askerler hakkında yapılan araştırma neticesinde, şehit düştükleri anlaşılabilirler ile geri dönme ihtimali olmayan, ancak ölüm nedenleri hâlen bilinmeyen ve “gaip” durumlarının değişmeden devam edeceği anlaşılabilir askerlerin ailelerine, 35 ve 36'ncı madde hükümleri gereğince aile maaşı tahsis olunacağı beyan edilmiştir.

Bir taraftan savaş devam ederken bir taraftan da devlet, farklı tarihlerde çıkardığı ilave kanunlarla, şehit asker ailelerinin özlük haklarında ortaya çıkan eksiklikleri gidermeye çalışmıştır. Ancak maaş tahsis işlemlerinde gerekli düzenlemeler yapılırken savaşın geniş bir coğrafyaya yayılması, uzun sürmesi ve verilen zayıatın çokluğu, devleti zor durumda bırakmıştır. Bu zorluk önce, yüz binlerce zayıat kaydının tespit, kayıt ve erişim işlemlerinde olmuştur. İkinci zorluk ise verilen zayıatın her bir asker ve memur için ayrı ayrı nedenlerinin belirlenerek bu nedenlerin, maaş tahsis işlemlerinde Tekaüt ve İstifa Kanunu'nda bulunan maddelerin esas alınması olmuştur.

Harbiye Nezareti, savaş zayıatlarının kayıt sistematığı konusunda yüz binlerce zayıat kaydının tespit, kayıt ve erişim işlemlerinde, farklı renk mürekkepli kalemle yazılmak üzere oluşturulmuş, özel personel zayıat defterleri tutma yoluna gitmiştir. Birinci bölümde bahsi geçen veba, kolera, sıtma, tifüs gibi bulaşıcı hastalıklar nedeniyle hayatını kaybeden askerlerin kayıtları “mavi renk mürekkepli kalemle” yazılmıştır. Ancak muharebe meydanında doğrudan düşmanın tesiri ile o an hayatını kaybeden askerler için

⁵ MSB Arşiv ve Askeri Tarih Daire Bşk.lığı; İSH 100-60AG.

“şehiden fevt”, “şehiden vefat”, “şehiden fevt” ve “düşman ateşinden şehiden fevt”⁶ tabirleri kullanılmış ve bu zayıat kayıtları “kırmızı renk mürekkepli kalemle” kaydedilmiştir. Esirler, gaipler ve bulaşıcı olmayan hastalıklar nedeniyle vefat eden askerlerin zayıat kayıtları ise “siyah renk mürekkepli kalemle” kayda geçirilmiştir (Öztürk ve Kaya, 2015, s. 28-33).

Osmanlı Devleti 1869, 1906, 1909, 1914 ve 1918 tarihli Tekaüt ve İstifa Kanunlarının ışığında özellikle I. Dünya Savaşı’nda muharebede bizzat düşman ateşi veya tesiri ile o anda veya hemen sonra cephede hayatını kaybeden İslam inancına sahip askerlerini “şehit” kelimesi ile tanımlamış ve birlik zayıat defterlerine kaydını “kırmızı mürekkepli kalemle” yazmıştır. Belgelerde “şehiden”, “şehiden fevt”, tabirlerinin yanında “rütbe-i şehadeti ihraz eylemiş”, “vasıl-ı mertebe-i şehadet olmuş” veya “nail-i şehadet olmuş” yani şehitlik rütbesine, mertebesine erişmiş tabirleri de sıklıkla kullanılmıştır (Harp Mecmuası, 2013b). Bu durum Harbiye Nezaretinin, ordu zayıat kayıtlarını tutarken düşman ateşi veya tesiri ile o anda veya hemen sonra cephede hayatını kaybeden askerî personelini, bulaşıcı hastalıklar gibi diğer nedenlerle sonradan hayatını kaybedenlerden ayırıp farklı bir sınıflandırmaya gittiği görülmüştür. Bu hususun İslam fıkıh âlimlerinin şehitlik hakkındaki görüşlerinin kanunlara bir yansımaları olarak görüldüğü ortaya çıkmaktadır.

Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı’nda silahaltına alınan ve hayatını kaybeden gayrimüslim askerlerinin de zayıat kayıtlarını özenle tutmuştur. Ancak herhangi bir askerî sınıfa mensup gayrimüslim bir asker, harp meydanında doğrudan düşman tesiri ile hayatını kaybetse de bu asker için dini nedenlerden ötürü “şehit” kelimesi kullanılmamış “vefat” kelimesi tercih edilmiştir. Devlet, din ve inanç ayrımı gözetmeyerek savaşta hayatını kaybeden gayrimüslim askerlerin de geride kalan eş ve çocuklarına aynı şekilde sahip çıkmış, onların da aile maaşından eşit şekilde istifade etmelerini sağlamıştır. Aynı şekilde devlet yine din, dil, inanç ve ırk ayrımı gözetmeden vatan savunmasına katılan tüm askerlerini sosyal, ekonomik ve hukuki anlamda sahiplenmiştir. Bu kapsamda muharebede düşman tesiri dışında bir nedenle düşmana karşı savaşırken hayatını kaybeden askerlerde bu ordunun şehitlik anlayışı içinde görevini yapmış, onların yakınlarına da aynı sosyal hak ve imkânlar sağlanmıştır (Öztürk ve Kaya, 2015, s. 19-20).

Bu dönemde yürürlükteki Askerî Tekaüt ve İstifa Kanunlarının mevzuatı gereğince ölüm kayıtlarının yazımında herhangi bir rütbe veya

⁶ Zayıat Defterlerinde “fevt” ve “düşman ateşinden fevt” tabirleri gayrimüslim askerler için kullanılmıştır

makam kaygısı gözetilmeden vefat eden kim olursa olsun, askerî personel hangi nedenden hayatını kaybetti ise o husus göz önünde bulundurularak kayıtlara geçtiğini ve onların geride bıraktıkları yakınlarına da gerek “şehiden vefat” gerekse diğer nedenlerle vefat edenlere aynı sosyal hak ve imkanlar sağlandığı görülmüştür (Öztürk ve Kaya, 2015, s. 33).

Osmanlı Devleti tarafından 1904-1908 yıllarında yapılan nüfus sayımında, kullanılan nüfus vukuat defterlerinde şehit kayıtlarının, 1853-1856 Kırım Harbinden itibaren tutuldukları görülmüştür. Ancak, Türk Kurtuluş Savaşı’ndan sonra Millî sınırlar dışında kalan Osmanlı Devleti’ne ait yerlerdeki nüfus kayıtları elden çıktığından şehit kayıtlarının büyük bir kısmı da bu yerlerde kalmıştır. Hâlihazırda şehit kayıtlarının tespiti ve teyidi için yapılan çalışmalar Millî sınırlar içindeki devlet kurumlarının arşiv çalışmalarına dayalı olarak devam etmektedir.

Millî Mücadele Döneminde Şehit Kayıt İşlemleri

Millî Mücadele yıllarında, I. Dünya Savaşı şehitleri dâhil olmak üzere tüm şehitlerin geride kalan dul ve yetimlerine maaş tahsisi noktasında, Ankara Hükümeti’nin de çalışmalar yürüttüğü görülmüştür. Bu çalışmalarda en önemli ayrıntı, Millî Müdafaa Vekâleti Muamelat-ı Zatiye Dairesinin (MSB Personel Dairesi Başkanlığı) İstanbul’daki Osmanlı Devleti Personel İşleri Dairesi ile irtibat kurmuş olmasıdır. İstiklal savaşı yıllarında kurumsal anlamda yaşanan bu ikilikte, şehit ailelerinin mağduriyetine yol açılmaması için hassas davranılmıştır. Ankara Hükümeti, İstanbul Hükümeti ile şehit ailelerinin hukuki hakları konusunda, dolaylı yoldan da olsa iletişime geçmiş ve bu konuda meydana gelebilecek sorunlar iyi bir koordine ile aşılmaya çalışılmıştır.⁷

Devletin sürekliliği ile milletin birlik ve beraberliği ilkesine en canlı örnek 1920 dönemine aittir. Şehit, dul ve yetim maaş işlemleri hem Osmanlı Dönemi Harbiye Nezaretinde hem de aynı kayıtlar esas alınarak Cumhuriyet Dönemi’nde, Millî Müdafaa Vekâleti Muamelat-ı Zatiye Müdürlüğü Dairesine bağlı Tekaüt Şubesinde yürütülmüştür. İstanbul’un işgali sonrası işgal devletlerinin baskısı altında dahi bunu aksatmadan vatan savunmasına katılan askerlerinin arkasında olmuş, din, dil, ırk, inanç ayrımı gözetmeden her askerini, birlik ve beraberlik ülküsü içerisinde bağrına basmıştır (Öztürk ve Kaya, 2015, s. 19).

⁷ MSB Arşiv ve Askeri Tarih Daire Başkanlığı, Arş.: İSH 1710-67 ah, İSH 1710-67ai, İSH 1710-67 al.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra üzerinde hassasiyetle durulan önemli bir konu ise İstiklal Savaşı'nda şehit olan askerlerin ailelerine, Osmanlı Devleti'nin mi yoksa Ankara Hükümetinin mi maaş bağlayacağı meselesi olmuştur. Bu konuyla ilgili Müdafaa-i Millîye Vekâletinin 28 Mart 1922 tarihli bir yazısında, İstiklal Harbi'nde şehit olan askerlerin, İstanbul başta olmak üzere işgale uğramış veya uğramamış diğer memleketlerde bulunan ailelerine, Osmanlı Hükümetince maaş tahsis edilmediği, şehit aile maaşlarının Ankara'dan gönderileceği hususu Hilal-i Ahmer Cemiyeti (Kızılay) vasıtasıyla Osmanlı Hükümeti Muamelat-ı Zatiye Dairesine bildirilmiştir.⁸

I. Dünya Savaşı'ndan sonra Ankara Hükümeti, askerlerin akıbet durumları hakkında başvurular konusunda hassas davranmıştır. İstanbul Hükümeti ile ilişkiler kesilse bile gelen şehit, kayıp, esir vb. asker yakınlarının, kendilerine ait belgeleri, İstanbul Merkez Dairelerinin ilgili evrakları saklamaya ve işlem yapmaya mecbur olduklarına atıf yapılarak ilgili muamelat evraklarının Osmanlı Harbiye Nezaretine gönderilmesini belirtmiştir. Böylece şehitlerin, esirlerin, kayıpların geride kalan dul ve yetimlerinin mağdur edilmemesi amaçlanmıştır.⁹

I. Dünya Savaşı sonrası, şehit askerlerin dışında esir ve gaiplerin sayısı ile bunların geride kalan dul ve yetimlerine yönelik yürütülecek sosyal haklar gündeme gelmeye devam etmiştir. Büyük Millet Meclisi bir taraftan I. Dünya Savaşı'nda şehit düşen askerlerin geride kalan ailelerine maaş tahsisi ile ilgilenirken diğer taraftan işgal güçlerine karşı yürütülen Millî Mücadele kapsamında savaşa katılan personele, 29 Kasım 1920 tarihli 66 sayılı kanun ile İstiklal Madalyası verilmesine dair karar verilmiştir. Bu kanun ile İstiklal Madalyası'nın kimlere verileceği konusuna açıklık getirilmiştir (Resmî Gazete, 1337/1922).

I. Dünya Savaşı bitimi ve Osmanlı Devleti'nin tarihe intikalinden sonra Harbiye Nezaretinden söz konusu görevi devralan kurum, Ankara Müdafaa-i Millîye Vekâleti olmuştur. 1920 yılında göreve başlayan ve şimdiki adıyla Millî Savunma Bakanlığı olan bu bakanlık, tarihin kendisine yüklediği sorumluluk doğrultusunda, bir taraftan savaşlarda hayatını kaybeden askerlere ve onların geride bıraktıkları yakınlarına sahip çıkmaya devam ederken diğer taraftan Erkan-ı Harbiye Umumiye Riyaseti

⁸ Türk Kızılay Arşivi; Belge No. 67-22.

⁹ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü; Fon No.38 18 1 1, Kutu No.1, Dosya No.5 Sıra No.19.

(Genelkurmay Başkanlığı) ile Ulusal Kurtuluş Mücadelesi kapsamında düzenli Ordu'nun kurulması faaliyetini yönetmiştir (Öztürk ve Kaya, 2015, s. 335).

Cumhuriyet Döneminde Şehit Kayıt İşlemleri

03 Haziran 1930 tarihinde ve 1683 sayılı Askerî ve Mülki Tekaüt Kanunu yürürlüğe konmuştur. Bu Kanun'un 45 ve 46'ncı maddelerinde “şehiden vefat” konusu sadece “harpte veya eşkıya müsademelerinde hayatını kaybedenler” için kullanılmıştır. Söz konusu kanunun 45'inci maddesinde dört vefat şeklinin belirlendiği görülmüştür. Birincisi “harpte veya eşkıya müsademelerinde şehiden vefat”; ikincisi “barışta kendisinin sun'u taksiri (kusuru olmadan) olmayarak vazife icabı kazaen vefat”; üçüncüsü “yaralandıktan sonra tedavi sırasında veya gerçekleşen ameliyat neticesinde vefat”; dördüncüsü “muhasara (kuşatma) içinde sebebi bilinmeyen vefattır” (Resmî Gazete, 1939, s. 136-137).

1930 tarihli Askerî ve Mülki Tekaüt Kanunu da 1909 tarihli Kanun gibi tam bir şehit tanımı getirmemiştir. Şehit kavramının açık bir tanımının yapılmamasının etkileri günümüze kadar intikal ederek Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı ve İstiklal Savaşı zayıatları konusunda kavram karmaşasını ve tartışmalarını beraberinde getirmiştir. Özellikle arşiv çalışmaları esnasında araştırmacıların “belgelerin aslına sadık kalmalarına” bağlı olarak orijinal belgelerde “şehiden vefat”, “şehid” yazan kayıpları şehit kayıtlarına geçmiş, diğer zayıat ve kayıplar şehitlerle aynı statüde oldukları ve günümüzde bu tür kayıplar da şehit olarak kabul edildiği halde, şehit listelerine dâhil edilmemiştir.

Osmanlı Devleti 1869, 1906, 1909 tarihli Tekaüt Kanunlarında, İslam fıkıh âlimlerinin şehitlik hakkındaki görüşlerini dikkate alarak savaşlardaki zayıatları tasnif ve sınıflandırma yapmıştır. Savaş gaiplerinin (kayıplarının), hastalıktan ve kazaen vefat edenlerin kayıtlarında “tifüs, dizanteri, zatürre ve kazaen vefat, ya da gaip gibi” tanımlamalar yapılarak “şehit” kelimesine yer verilmemiştir. Umum Zayıat Defterlerinin konu başlıklarının da bu yöntem doğrultusunda standart olarak hazırlandığı görülmüştür. Savaşlarda bizzat düşman tesiri ile hemen vefat edenler için kayıtlarda “şehit” kelimesi zayıat hanesine “kırmızı kalemle” geçerken, diğer nedenler dâhilinde hayatını kaybeden askerler için yalnızca “vefat” kelimesi tercih edilerek zayıat hanesi “mavi veya siyah renk mürekkepli kalemle” yazılmıştır. Ancak Askerî Tekaüt ve İstifa Kanunu hükümlerine göre bu askerlerin muhtaç durumdaki ailelerine

ve geride bıraktıkları yetimlerine de maaş tahsis edilmiştir (Öztürk ve Kaya, 2015, s. 64).

Sonuç olarak zayıat nedenine ilişkin kayıtların tespit ve yazımında Osmanlı Devleti şer'i hükümleri esas alarak kendine özgü belirli bir sistematik dâhilinde hareket etmiştir. Millî Savunma Bakanlığı; 1936 yılında, 1930 tarihli Askerî ve Mülki Tekaüt Kanunu'nun 45'inci maddesinde şehitlikle ilgili tasnif niteliğinde bir tanımlama yapıldığını belirterek bu yasayla ilgili Başbakanlık kanalıyla TBMM'den yorum istemiştir. Neticede 29 Ocak 1936 gün ve 927 sayılı Meclis Kararı gereği şehitliğin şümulü şu şekilde açıklanmıştır: “Bunlardan bir numaralı fıkra yazılı vefat vaziyeti, madde hükmüne göre şehit olanların harp meydanında ve eşkıya müsademesi sırasında düşman silahı tesiri ile derhal vefat edenlere aittir. Çünkü bu hallerde yaralanarak bilahare tedavi sırasında vefat edenler, maddenin müteakip fıkralarında gösterilmiş bulunmaktadır” (Arslanoğlu, 1983, 17-18).

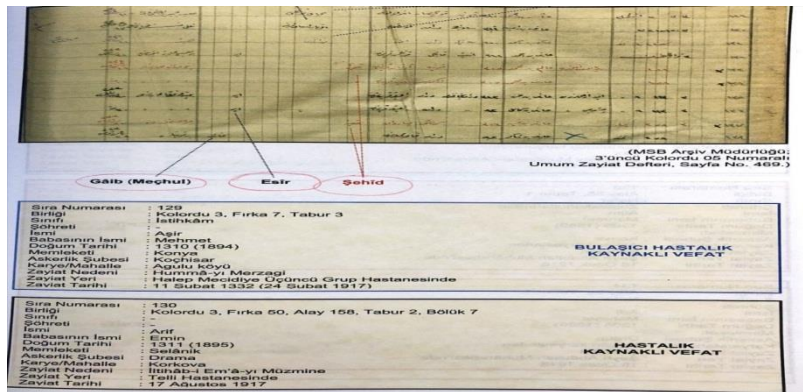
Ayrıca 1936 tarihli TBMM Kararında şu hususlara da yer verilmiştir: “2, 3 ve 4 numaralı fıkralarda yazılı hallerin yalnız sefere mahsus olmayıp hazara da (barış) teşmil (genişletilmesi) edilmesi kastı ile hazar kelimesinin metne ilave edildiği anlaşılmaktadır. Bu cümleden olarak muhasara daha ziyade harp zamanında düşman tarafından bir yerin kuşatılması ve bu yerin memleketin diğer kısımları ile alakasının kesilmesine ıtlak (bağlı) bulunduğu gibi hizada da eşkıya tarafından bir mahallin aynı suretle muhasara (kuşatma) altına alınması şeklinde vaki olabilir. Yine vazife icabı kazaen veya mecruhiyet (yaralanma) neticesinde vefat dahi hizada olduğu gibi seferde de vaki olabilir ve bunların tâbi olacağı hükümlerin hazar ve sefer hâline göre tefrikine (ayrımına) saik (sebebe) olacak hiçbir neden tasavvur edilemez. Bu tahlile göre şehit, harpte veya eşkıya müsademelerinde her nevi düşman silahı tesiri ile derhal vefat edenlerdir. *İkinci fıkra* hükmü, aynı suretle sefer veya hizada vazife nedeniyle kazaen derhal vefat edenlerdir. *Üçüncü fıkra* hükmü de aynı nedenlerle adlananlardan bu yaraların tesiri ile ve yaraları iyileşme bulmadan tedavi sırasında ölenlerdir. Muhasaraya dair olan *Dördüncü fıkra* hükmü daha sarihtir. Binaenaleyh 1930 tarihli Kanun'un 45'inci madde metninin bu maksatları açıkça ifade-etmekte olmasına göre buradaki şehit kelimesinin tefsirden (açıklama) müstağni (gerekli olmayan) olduğuna karar verildi.” (Resmî Gazete, 1936, 3224).

Söz konusu 1936 tarihli şehitliğin şümulü hakkındaki TBMM kararı, 1930 tarihli Kanun'un yaptığı tasnifi tekrarlamıştır. Yalnızca birinci maddede yazılı olan “savaşta veya eşkıya çarpışmalarında şehiden ölüm” demekle,

şehidin tanımlanmasının yapıldığı, diğer maddelerdeki ölüm şekillerinin de yalnız hukuki anlamda şehit olma olarak kabul edildiği belirtilmiştir (Arslanoğlu, 1983, 17-18). Sonuçta zayıat şekilleri ile ilgili olarak 1936 tarihinde Askerî ve Mülki Tekaüt Kanunu'nda yapılan tasnif şöyledir: a. Savaşta veya eşkıya çarpışmalarında şehiden vefat, b. Barışta kendi hatası olmayarak görev icabı kazaen vefat, c. Yaralanıp tedavi sırasında veya bundan ötürü yapılan ameliyat sonucu vefat, ç. Muhasara içinde (düşman tarafından kuşatılmış durumda) nedeni belli olmayan vefattır.

Görüldüğü üzere 1930 tarihli Askerî ve Mülki Tekaüt Kanunu'nun 45'inci maddesi, 1936 tarihli Meclis Kararı ile tefsir edilerek şehidin tanımı "Harpte veya eşkıya müsademelerinde her nevi düşman silahı tesiri ile derhal vefat edenler" şeklinde yapılmıştır. Meclis kararı 45'inci maddeye atıfta bulunarak dört vefat vaziyeti belirtmiştir. Bunlardan birinci fıkrada yazılı vefat vaziyetinde şehit olanları, harp meydanında ve eşkıya müsademesi sırasında düşman silahı tesiri ile derhal vefat edenlerdir, şeklinde tanımlanmış böyle bir ölüm ile şehit tanımlaması kısmen yapılmış, diğer maddelerdeki ölüm şekillerinin de şehit tanımlaması yapılmayarak yalnız hukuki anlamda şehit olarak kabul edildiği ifade edilmiştir (Resmî Gazete, 11.6.1930, s. 136-137).

1909 tarihli Askerî Tekaüt ve İstifa Kanunu 35'inci maddesinde yazılı olan "harekât esnasında olumsuz sefer ve hava koşulları tesiriyle ve barış zamanında bir askerî vazifenin yerine getirilmesi sırasında hastalanarak vefat edenler" hususu, 1930 tarihli 1683 sayılı Askerî ve Mülki Tekaüt Kanunu'nda 46'ncı maddesinde aynı maaş oranıyla gösterilmiş, farklılık rütbelerde olmuştur. Aşağıdaki arşiv belgesi Umum Zayıat Defterlerinde "şehid, esir, gaip" askerlerin renkli mürekkeple yazılmalarına örnek olarak gösterilmiştir.

Şekil 1. 3'üncü Kolordu 5 Numaralı Zayıat Defteri

MSB Arşiv Müdürlüğü, 3'üncü Kolordu 5 Numaralı Zayıat Defteri, Sayfa No.469., Öztürk ve Kaya, 2015, s. 221.

Günümüzde Şehit Kayıt İşlemleri

Osmanlı Devleti tarafından tutulan Umum Zayiat Defteri ve Zabitan Zayiat Defterlerinin, savaşlarda hayatını kaybeden şehitlerin ve diğer personelin özlük haklarının, dul ve yetimlerine intikali çerçevesinde ayrıntılı ve titiz tutulduğu görülmüştür. Şehitlerin tespit edilmesi hususunda geçmişe yönelik yapılan arşiv çalışmalarında bu belge ve kayıtlar esas alınmaktadır.

Günümüzde MSB Şehit Listesinde bulunan şehit kayıtları; MSB Yönetim Hizmetleri Genel Md.lüğü Arşiv ve Askerî Tarih Daire Başkanlığı envanterine kayıtlı Askerlik Şubeleri Kayıtları, Zayiat Cetvelleri, Zabitan Zayiat Defterleri, Umum Zayiat Defterleri, Birlik Künye Defterleri, Harp Cerideleri, Kırmızı Vefiyat İhbariye Varakası vb. kayıtlardan tespit edilerek tutulmaya devam edilmekte, diğer devlet kurumlarının arşivlerinden elde edilen bilgi ve belgeler ile ortaya çıkarılan şehit kayıtları ise gerekli incelenmeyi müteakip bu listelere dâhil edilmekte ve güncellenmektedir.

MSB Arşiv ve Askerî Tarih Daire Başkanlığı arşiv faaliyetlerini: Askerlik şubeleri, nüfus müdürlükleri, emeklilik işlemlerini yürüten Sosyal Güvenlik Kurumu (Tekâüt/Mütেকaidin Şubesi) ile koordineli bir şekilde sürdürmektedir. MSB listesinde bulunan şehitlerin genelde askerî arşiv kayıtlarına ve belgelerine dayandığı görülmektedir. Şehit yakını olan ancak şehit listesinde yakınlarını göremeyen vatandaşlar, şehitleri ile ilgili nüfustan, sosyal güvenlik kurumlarından veya başka bir tarihi belge ile MSB'ye müracaat etmeleri halinde, askerî arşiv kayıtlarından veya diğer kamu kurumlarının kayıtlarından gerekli inceleme ve kontrollerin yapılmasını müteakip şehit olduğu teyit olunanlar, MSB şehit listelerine dâhil edilmekte ve listeler bu şekilde güncellenmeye devam edilmektedir. Geçmişten günümüze şehit kayıtlarının yer aldığı belgelerin türleri ve bulunduğu devlet kurumları bu kaynakçada ayrıntılı olarak gösterilmiştir (Öztürk ve Kaya, 2015, s. XX).

1949 tarih ve 5434 sayılı Emekli Sandığı Kanunu'nun 69'uncu maddesinin (d) bendinde "...64'üncü madde yazılı hallerde şehit olmuşsa, aynı fıkralarda yazılı aylıklar 64'üncü maddeye göre birinci derece üzerinden hesaplanacak harp malullüğü zammı toplamı esas tutulur." İbaresini ile şehit veya şahadet ifadesi yer almışsa da şehidin tam olarak tanımı yapılmamıştır.¹⁰

¹⁰ **Resmî Gazete Sayı No:7235**, (08 Haziran 1949), Kanun No: **5434**, "Emekli, Dul ve Yetim Aylıklarına Zam Yapılmasına Hakkındaki 4992 Sayılı Kanun'a Ek Kanun" Erişim 30 Ocak 2022. <http://www.Resmîgazete.gov.tr>

13 Temmuz 1956 tarih ve 9357 sayılı Resmî Gazete ile yayımlanan TBMM'nin 1956 tarihli 2016 No.lu Kararı "25 Haziran 1947 tarih ve 4992 Sayılı Kanuna Ek 5107 Sayılı Kanunun¹¹ 2'nci Maddesinin Tefsirine Lüzum ve Zaruret Olmadığına Dair Kararı"¹² gereği, harp meydanında gerek düşman tesiri ile hemen vefat edenlerin gerekse yaralanıp tedavi sırasında veya cerrahi ameliyat neticesinde sonradan vefat edenlerin şehit sayılması suretiyle mahiyetleri bir bütün teşkil eden savaşta vefat edenlerin tamamı "şehit" kapsamı içine alınarak gerek teamül ve gelenek, gerekse hukuki anlamda "şehit" kavramı genişletilmiş ve bugünkü gerçek anlamına kavuşmuştur. Ancak TBMM'nin 1956 yılındaki bu kararının arşivlerdeki şehit miktarlarının tespit edilerek şehit listelerinin oluşturulması faaliyetine tam olarak yansımadağı görülmüştür.

Şehit kavramı TBMM'nin 1956 tarihindeki Kararı ile genişletilmiş olsa da savaşta vefat edenler hakkında geçmişten günümüze kadar yapılan arşiv çalışmalarına dayalı tasnif ve sınıflandırmalarda, tarihi belgelerde düşman tesiri ile hemen bulunduğu yerde vefat edenlere "şehit" ibaresinin kırmızı kalemle yazılarak belirtilmesi, yaralanma, hastalık vb. sebeplerle sonradan vefat edenlerde ise şehit ifadesi kullanılmaması ve "yaralanarak

¹¹ **Resmî Gazete Sayı No:6641**, (25 Haziran 1947), Kanun No:5107, "Emekli, Dul ve Yetim Aylıklarına Zam Yapılmasına Hakkındaki 4992 Sayılı Kanun'a Ek Kanun" Erişim 20 Ocak 2022. <http://www.Resmîgazete.gov.tr>

¹² "...Mevzuatımızda 'şehidin' tarifi yapılmış değildir. Yalnız umumi teamüller, harp meydanında düşman silahının tesiriyle derhal vefat edenlerin şehit ad ve kabulü merkezindedir. Fakat harp meydanında yaralanıp hastanede tedavi sırasında veya icra olunan cerrahi ameliyat neticesinde vefat edenlerin şehit sayılamayacaklarını haklı gösterecek bir zorunlu sebebin de açıkça bulunmadığı aşikârdır. Bu cümleden olarak 1930 tarih 1683 sayılı kanunun 45.maddesiyle şehiden vefat edenlere tanınan hak, harpte veya eşkıya müsademesinde mecruh (yaralanıp) olup tedavi sırasında veya icra olunan cerrahi ameliyat neticesinde vefat edenlere de aynen tanınmıştır. Diğer bir ifade ile kanun koyucu bu iki kategoriye dâhil bulunanları hukuki vaziyetleri noktasından herhangi bir ayrıma tabi tutmamıştır. Kaldı ki; 5107 sayılı kanunun 5. maddesindeki eşkıya müsademesi esnasında yaralanarak 451 sayılı kanundaki derecelere girecek şekilde malul kalanlarla şehit olanların veya yaralanma neticesinde tedavi sırasında veya yapılan cerrahi ameliyat sonucunda ölenlerin dul ve yetimlerine de bu kanunun 1, 2 ve 3'üncü maddeleri hükümlerinden faydalanırlar, hükmü de bunu teyit etmektedir. Yani şehitlere tanınmış olan haklardan bunlarında aynen istifadeleri sarahaten kanun koyucu tarafından mezkûr 5. Madde ile kabul edilmiştir. Binaenaleyh, aynı kanunun bünyesi içinde yer alan ve mahiyetleri itibarıyla de birbirine tamamen mutabık bulunan hadise ve vaziyetler hakkında kanun koyucunun ayrı ayrı hükümler çıkarmasına imkân tasavvur olunamayacağı açıktır. Harp meydanında yaralanıp tedavi sırasında veya cerrahi ameliyat neticesinde vefat edenlerin şehit sayılması suretiyle mahiyetleri bir bütün teşkil eden hadiseleri başka hükümlere tabi tutmanın isabetinden elbette ki bahsedilemez. Aksi mülâhaza kanun koyucunun tenakuza (çelişkiye) düştüğü neticesine götürür. Dolayısıyla harpte yaralanıp tedavi sırasında veya icra olunan cerrahi ameliyat neticesinde vefat edenlerinde 1947 tarihli 5107 sayılı kanunun 2'nci maddesi şumulüne dâhil ve madde sarahaten anlaşılmaktadır." **Resmî Gazete Sayı No:9357**, (13 Temmuz 1956), **TBMM Karar No:2016**, 4992 Sayılı Kanun'a Ek 5107 Sayılı Kanun'un 2. Md. nin Tefsirine Lüzum ve Zaruret Olmadığına Dair Karar. Erişim 20 Ocak 2022. <http://www.Resmigazete.gov.tr>

vefat”, “hastalık nedeniyle vefat”, “kazaen vefat” vb. gibi sebeplerle vefat edenlerin mavi ve siyah kalemle kayıt altına alınması nedeniyle “arşiv belgelerinin aslına sadık kalmak” prensibinden hareketle, arşiv belgelerindeki şehitler bu doğrultuda tespit edilmiştir. Gerek askerî gerek nüfus gerekse diğer kamu kurumlarının arşivlerindeki harp zayıatlarından şehit miktarları tespit edilirken “şehit”, “şehiden fevt” veya “şehiden vefat” olarak kırmızı veya normal kalemle bu şekilde kaydedilmiş olanlar dikkate alınmış, şehitler bu şekilde tasnif edilmiş, diğer harp zayıatları (esir, kayıp, hastalık, boğulma ve donma nedeniyle vefat vb.) şehit olarak kayda alınmamış ve bu durum günümüze kadar süregelmiştir.

TBMM; 1956 yılında vermiş olduğu kararla şehit kavramının daha bütüncül bir yaklaşımla ele alınması gereğini ortaya koymuştur. Bu hususun hem teamül hem hukuki hem de dini açıdan yerinde ve uygun olduğu görülmüştür. Bu kararlarla gerçekte şehitlik mertebesine ulaşanların hukuki anlamda da şehit sayılabilmelerine imkân sağlanmıştır.

Şehit kavramı üzerinde kanuni bir düzenlemenin yapılması ve arşivlerde yer alan zayıatların tamamının 1956 yılındaki “şehit” kavramının genişletilmesi hakkında “TBMM kararı” dikkate alınarak yeniden gözden geçirilmesi ve tüm kamu kurumlarındaki zayıat sonuçlarının birleştirilmesi gerektiği görülmüştür. Her ne kadar şehitlik kavramının dini bir anlam ifade etmesi ve hakkında kanuni bir düzenleme bulunmaması nedeniyle kamu görevi veya vatani görev için vefat edenlerin dini anlamda da şehit olduğu açık bir gerçektir. Bu personel hakkında yapılacak işlemler konusunda kavram karmaşasını önlemek maksadıyla MSB’ lığınca 1973, 1987, 1999, 2015 tarihlerinde çıkarılan “şehitlik yönergeleri” ile şehitliklere kimlerin ve hangi durumda ölenlerin defnedilebileceğine açıklık getirilmiştir. Bu yönergeler kapsamında Türk Silahlı Kuvvetler mensubu asker, kamu görevlileri ile diğer kişilerden şehitliklere defnedilmesine karar verilenler “şehit” olarak tanımlanmıştır.

1973 tarihinde “Şehitlik Yönergesi” çıkmadan önce 1956 tarihindeki Şehit Kavramı ile ilgili Meclis Kararları dikkate alınmış ve kamu görevlilerinden kamu hizmeti dolayısıyla vefat edenlerin gerek asker gerek kamu ve gerekse diğer sivil görevliler olsun şehit sayılıp sayılmayacağına söz konusu meclis kararlarına göre karar verilmiştir. 1973 tarihinde MSB tarafından yayımlanan “şehitlik yönergesi”, dört defa değişikliğe uğrayarak 1987, 1999 ve 2015 tarihlerinde yayımlanarak uygulanmış, 2016 tarihinde ise Bakanlar Kurulu kararı ile adı “Şehitlik Yönetmeliği” olarak güncellenerek

yürürlüğe konulmuştur. Bu tarihler arasında şehitliklere defnedilecek kamu ve diğer görevlilerin o tarihlerdeki ilgili yönerge esaslarına göre belirlenmesine dikkat edilmiş, bu tarihlerde vefat eden kamu ve diğer görevlilerden şehitliklere defnedilmesine karar verilenler için “şehit” ifadesi kullanılmış, sosyal ve özlük hakları buna göre belirlenmiştir.

Şehitlik Yönergesi (MSY 439-1 B); ilk yayımlandığı 1973 yılından günümüze kadar aşağıdaki tarihlerde değişiklik yapılarak yayımlanmış, bu tarihlerde vefat eden kamu ve diğer görevlilerden şehitliğe defnedilmesine karar verilenler “şehit” tanımı kullanılarak şehitliklere defnedilmiştir. Şehitlik Yönergesi; 19 Kasım 1973 (MSY 439-1), 16 Temmuz 1987 (MSY 439-1), 10 Aralık 1999 (MSY 439-1 A), 23 Haziran 2015 (MSY 439-1-B) yayımlanmış ve şehitlik hakkındaki işlemler bu yönergeler çerçevesinde yapılmıştır. 2015 tarihli yönergeye göre “Hayatını kaybeden personelin şehitliğe defnedilip defnedilemeyeceği; Kaza/olay raporunun alınmasını müteakip Kuvvet Komutanlıkları, J.Gn.K.lığı ve Sahil Güv.K.lığı Per.Bşk.lıklarınca, Adli Müşavirlikler ile koordine edilerek yönergenin üçüncü bölüm 1. Madde’ de sayılan esaslara göre belirlenir” denilmiştir.

Her ne kadar 1936 ve 1956 yılında çıkarılan şehit kavramı ile ilgili Meclis kararları ve 1973, 1987, 1999, 2015 tarihlerinde çıkarılan “şehitlik yönergeleri” ve 2016 yılında çıkarılan “şehitlik yönetmeliği” ile kimlerin şehit sayılabileceği ve şehitliklere defnedilmesi gerektiği belirtilmişse de şehit mertebesine ulaşmış kimselerin yakınlarına devletten maddi ve manevi destek sağlanması öngörüldüğüne göre şehit kavramının içeriği, sınırları ve kimlerin şehit olabileceği ve kimlerin “şehitlik” olarak kabul edilen yerlere gömüleceği çıkarılacak bir yasal düzenleme ile daha çok netleştirilmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

Ayrıca günümüzde, 12.04.1991 tarihli 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu’nun 21’inci maddesine göre; “Terör eyleminin ortaya çıkarılması, etkilerinin azaltılması veya bertaraf edilmesinin sağlanmasında yardımcı ve faydalı olanlar bu faaliyetlerinden dolayı hayatını kaybettikleri, yaralandıkları veya engelli hâle geldikleri; ilgili yerin valisinin teklifi üzerine Nakdi Tazminat Komisyonu tarafından karara bağlanan sivillerden Sosyal Güvenlik Kurumunca ilgili mevzuatına göre malullük aylığı bağlanması koşullarının oluştuğu tespit olunanların kendileri, 06.11.1980 tarihli 2330 sayılı Nakdi Tazminat ve Aylık Bağlanması Hakkında Kanun hükümlerine göre aylık bağlanması hakkında ve bu fıkranın (c), (d) ve (g) bentlerindeki haklardan, bunların eş, ana ve babaları ile bakmakla yükümlü olunan kişi

kapsamına giren çocukları da bu fıkranın (d) bendinde düzenlenen haklardan yararlandırılmaktadır. Bu kanunlara göre vefat edenler ve malullük aylığı bağlanmaya hak kazananlar o zamanki MSB Şehitlik Yönergesine göre şehit statüsünde kabul edilip şehitliklere defnedilmiştir.

6353 sayılı Kanunla 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu'na eklenen hükme baktığımızda, sivil kişilerin şehit sayılmasında aranan koşul, terör eylemlerinin ortaya çıkarılmasına, azaltılmasına veya bertaraf edilmesine yardımcı olanların bu faaliyetlerinden dolayı hayatlarını kaybetmeleri ve yaralanmaları şartıdır. Bu durumlar için tereddütlere yer vermeyecek daha net yasal düzenlemeler yapılmasının faydalı olacağı öngörülmektedir.

Bu arada günümüzde uygulanmayan ve kaldırılan Askeri Yüksek İdare Mahkemesi (AYİM)'nin 04.12.2003 tarihli ve 2003/733 E., 2003/195 K. sayılı kararında; kimlerin hayatlarını kaybettikten sonra “şehitlik” olarak tanımlanan yerlere gömülebileceklerine ilişkin bir tespitte bulunulmuştur. Askeri Yüksek İdare Mahkemesi (AYİM); şehitliğin yasalarda yapılmış bir tanımının olmadığı, dini bir terim olan bu kavramın yasalarca içeriğinin, sınırlarının belirlenmemesi karşısında, bu müessesenin (şehitliğin) yasama organı yerine yargı kararlarıyla belirlenip düzenlenmesinin Anayasanın “kuvvetler ayrılığı” ilkesi ile bağdaşmadığı ifade edilmiştir. Bu tespitten hareketle, bu yerlere doğrudan gömülenlerin “şehit” kabul edilmesi uygun değildir. Çünkü vatan savunmasında ve vatan hizmetinde hayatını kaybedenlere “şehit” adı verilmektedir. Bunun yanında, Türk Milleti'nin uzun bir süredir acısını çektiği terör eylemlerinde hayatlarını kaybedenlerin şehit sayılması kabul edilebilir ki bu da herkesi kapsayacak şekilde geniş olarak ele alınamaz. Terör eylemine müdahale eden veya terör örgütünün mensubunu yakalamaya çalışan güvenlik görevlileri ile görevleri başında veya görevlerinden dolayı hayatlarını kaybeden kamu görevlilerinin vazife malulü olmaları ve diğer bir ifadeyle “şehit” olarak nitelendirilmeleri mümkün olabilir ki bu durum zaten İslam dinine göre de uygun olarak kabul edilmekte bu hallerde vefat edenler “görev şehidi” olarak da adlandırılmaktadır.

1949 tarih ve 5434 tarihli Emekli Sandığı Kanunu, 1980 tarih ve 2330 sayılı Nakdi Tazminat ve Aylık Bağlanması Hakkında Kanun, 1991 tarih ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu, 2006 tarih ve 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunlarının ilgili maddeleri; özetle hangi durumlarda görevi esnasında hayatını kaybeden kamu görevlilerinin “vazife malulü” sayılacağını açıklayan hususları içermektedir. En son

çıkarılan 2016 tarihli 29886 sayılı “Şehitlik Yönetmeliğinde” yukarıda bahsedilen kanunlara göre “vazife malullüğü” kararı verilen kamu görevlilerinin de şehitliklere defnedileceği hükme bağlanmıştır.¹³

2015 tarihli MSB “Şehitlik Yönergesi”, 12 Kasım 2016 tarihinde beşinci defa değişikliğe uğrayarak adı “Şehitlik Yönetmeliği” olmuştur. Resmî Gazetede yayımlanan Şehitlik Yönetmeliğinin 3’üncü maddesinde, şehitliklere kimlerin defnedileceği konusu yeniden açıklığa kavuşturulmuştur.¹⁴ Bu yönetmeliğe göre (8.06.1949 tarih ve 5434 sayılı Emekli Sandığı Kanunu’nun 45’inci, 64’üncü ve 56’ncı maddeleri, 31.05.2006 tarih ve 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu’nun 47’nci maddesinde sayılan durumlarda) vefat eden kamu görevlileri “vazife malulü” sayılmıştır. 2016 tarihli Şehitlik Yönetmeliğinde söz konusu mevzuatlara göre vazife malullüğüne karar verilen kamu görevlilerinin şehitliklere defnedileceğine hükmedilmiştir.¹⁵ Kamu idareleri ile sosyal güvenlik kurumlarında görev yapan kamu personelinden yönetmeliğinin 3’üncü maddesinde sayılan kanunlar kapsamında hayatını

¹³ 2006 tarihli 5510 sayılı kanuna göre malullük; “vazifelerini yaptıkları sırada veya kurumlarının menfaatini korumak maksadıyla bir iş yaparken ya da idarelerince sağlanan bir taşıtla işe gelişi ve işten dönüşü sırasında veya işyerinde meydana gelen kazadan doğmuş olursa, buna vazife malullüğü ve bunlara uğrayanlara da vazife malulü denir.” ifade edilmekte, ayrıca “Vazife malullükleri; keyif verici içki ve her çeşit maddeler kullanılmaktan, mevzuat ve emir dışında hareket etmiş olmaktan, yasak fiilleri yapmaktan, intihara teşebbüsten, her ne suretle olursa olsun kendisine veya başkalarına menfaat sağlama veya zarar verme amacından doğmuş olursa bunlara uğrayanlar hakkında vazife malullüğü uygulanmaz.” belirtilmektedir. Ayrıca kamu idareleri ile sosyal güvenlik kurumlarında görev yapan kamu personelinden yönetmeliğinin 3’üncü maddesi (a) ve (b) bendinde sayılan kanunlar kapsamında hayatını kaybeden kamu görevlilerinin veya kamuda görev yapan personelin vazife malulü sayılacağını ve şehitliklere defnedileceğini hükme bağlamıştır. 2016 tarihli Şehitlik Yönetmeliğine göre şehitliğe defin kararını, Millî Savunma Bakanlığı ve Genelkurmay Başkanlığı veya bunların yetki vereceği makamlar, Kara, Deniz ve Hava Kuvvet Komutanlıkları veya bunların yetki vereceği makamlar, Jandarma Genel Komutanlığı, Sahil Güvenlik Komutanlığı ve Emniyet Genel Müdürlüğü ve olayın meydana geldiği il valiliği, Millî İstihbarat Teşkilatı Başkanı, Yurt dışı görevinde bulunanlar için ilgili bakanlık ve kurumlar verebilmektedir.

¹⁴ Şehitlik Yönetmeliği’nin yürürlüğe konulması Millî Savunma Bakanlığı’nın 26.9.2016 tarihli ve 1367 sayılı yazısı üzerine, Bakanlar Kurulu’nca 3.10.2016 tarihinde kararlaştırılmıştır. Karar Sayısı: 2016/9430, Resmî Gazete (RG): 12 Kasım 2016, sayı: 29886, s. 26-43.

¹⁵ 2006 tarihli 5510 sayılı kanuna göre malullük; “vazifelerini yaptıkları sırada veya kurumlarının menfaatini korumak maksadıyla bir iş yaparken ya da idarelerince sağlanan bir taşıtla işe gelişi ve işten dönüşü sırasında veya işyerinde meydana gelen kazadan doğmuş olursa, buna vazife malullüğü ve bunlara uğrayanlara da vazife malulü denir.” ifade edilmekte, ayrıca “Vazife malullükleri; keyif verici içki ve her çeşit maddeler kullanılmaktan, mevzuat ve emir dışında hareket etmiş olmaktan, yasak fiilleri yapmaktan, intihara teşebbüsten, her ne suretle olursa olsun kendisine veya başkalarına menfaat sağlama veya zarar verme amacından doğmuş olursa bunlara uğrayanlar hakkında vazife malullüğü uygulanmaz.” belirtilmektedir. Ayrıca kamu idareleri ile sosyal güvenlik kurumlarında görev yapan kamu personelinden yönetmeliğinin 3’üncü maddesi (a) ve (b) bendinde sayılan kanunlar kapsamında hayatını kaybeden kamu görevlilerinin veya kamuda görev yapan personelin vazife malulü sayılacağını ve şehitliklere defnedileceğini hükme bağlamıştır.

kaybeden görevlilerin de vazife malulü sayılacağı ve şehitliklere defnedileceği hükme bağlanmıştır. Bu yönetmelik 1956 yılında genişletilen şehitlik tanımını daha da genişleterek kapsamlı bir şekilde ifade etmiştir.

06 Nisan 2011 tarih ve 6223 sayılı “Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının Kurulması” hakkında kanuna dayanarak 03 Haziran 2011 tarihli 633 sayılı “Kanun Hükmünde Kararname” 2’nci Md.’nin “e” bendinde “Şehitlerin hatıralarının yaşatılması, şehit yakınları ile gazilerin her türlü mağduriyet ve mahrumiyetten korunması amacıyla; ulusal politika ve stratejilerin belirlenmesini koordine etmek, şehit yakınları ile gazilere yönelik sosyal hizmet ve yardım faaliyetlerini yürütmek, bu alanda ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile gönüllü kuruluşlar arasında iş birliği ve koordinasyonu sağlamak” ifadesi ile şehitler hakkında yapılacak her türlü faaliyetlerle ilgili kamu kurumları arasındaki işbirliği ve koordinasyon, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının yetki ve sorumluluğuna verilmiştir.

Bu bakanlık daha çok yakın tarihimizdeki Kore Harbi, Kıbrıs Barış Harekâtı, terörle mücadele operasyonları, yurt dışı ve yurt içi yapılan harekâtlar nedeniyle şehit ve gazi olanlar ile onların yakınlarına sağlanan sosyal haklar konularıyla ilgilenmekte, şehit ve gazilerle ilgili yasaların uygulanmasını takip etmekte, ihtiyaç duyulan gerekli yasa tekliflerinin hazırlığı ve bu konularla ilgili diğer kamu kurum ve kuruluşları ile iş birliği ve koordineyi sağlamaktadır. Şehit ve gazi olan personel hakkında her bakanlık ve kamu kurumları kendilerine ait şehitlerin ve gazilerin yasal işlemlerini yaparken bunlara ait sosyal haklardan şehit ve gaziler ile yakınlarının faydalanması faaliyetleri konusunda gerekli yasal düzenlemelerin hazırlığı, takibi, koordine ve çıkarılması faaliyetleri halen Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Şehit Yakınları ve Gaziler Genel Müdürlüğü tarafından sürdürülmektedir.

MSB Arşiv kayıtlarında bulunan harp kayıpları “şehit” olarak şu şekilde kabul edildiği görülmüştür. Bu kayıplar genelde birlik zayıat defterlerindeki kayıtlarda, hizalarında bulunan açıklayıcı bilgilerde, savaşlarda “şehit” olmuş ifadesi varsa şehit olarak kabul edilmiş, harpte diğer nedenlere (esir, kayıp, hastalık, boğulma ve donma vb.) bağlı olarak vefat etmiş ve bu şekilde kayıtlara geçmiş harp zayıatlarının hâlihazırda MSB şehit listesinde yer almadığı görülmüştür. Yüzbinlerce şehit vermiş bir milletin şehit ve kayıplarının arşivlerden çıkarılması ve tespit edilmesi elbette çok zorlu bir süreç olduğu için tarihçilerin ve araştırmacıların öncelikle geçmişteki Resmî belgelerde “şehit” olduğu açıkça ifade edilenlerin şehit

listelerine geçirildiği, şehitlerle aynı savaşlarda çeşitli nedenlerle vefat eden ve aynı statüde olan fakat Resmî arşiv belgelerinde “şehit” olarak kaydı bulunmayan diğer savaş kayıplarının isimlerinin şehit listelerine geçirilmediği görülmüştür. Ancak hem teamül hem hukuken hem de İslam dini açısından şehit olanlarla aynı statüye sahip diğer savaş kayıplarının da 1956 yılındaki Meclis kararları, 2016 tarihli Şehitlik Yönetmeliği ve günümüz şehitlik anlayışı doğrultusunda “şehit” statüsüne alınmasının ve tüm arşiv belge ve kayıtlarının gerekli uzmanlar nezaretinde yeniden tasnif ve sınıflandırılma yapılmasının uygun olacağı değerlendirilmektedir.¹⁶

Geçmişteki şehit ve zayıatlar hakkındaki tespitle ilgili arşiv çalışmalarında MSB Arşiv ve Askerî Tarih Daire Başkanlığının, diğer kamu kurumları ile koordineli olarak çalıştığı ve halen ilgili kamu kurumları arşivlerindeki şehit kayıtları da dâhil tüm harp zayıatlarının ve kayıplarının tespit edilmesine yönelik çalışmalara devam edildiği bilinmektedir.

Geçmişteki şehitlerin tespitinde yalnızca MSB Arşiv araştırması ile yetinilmemekte, askeri zayıat defterleri başta olmak üzere askerlik şubesi kayıtları, birlik künye defterleri, nüfus müdürlüklerindeki ölüm vukuat defterleri, sosyal güvenlik kurumundaki emeklilik işlemleri kayıtları, tapu kayıtları ve veraset ilmühaberleri, hastane kayıtları da tetkik edilerek şehit kayıtlarına ulaşılmakta ve şehit listelerine dâhil edilmektedir.

Günümüzde MSB kayıtlarındaki şehit miktarları 114 bin civarında olduğu bilinmektedir. Bu miktar Kırım Harbi, Osmanlı Rus Harbi, Osmanlı Yunan Savaşı, Trablusgarp Savaşı, Balkan Harbi, Birinci Dünya Savaşı, İstiklal Savaşı, Kore Harbi, Kıbrıs Barış Harekâtı dâhil (İç Güvenlik Harekâtı hariç) MSB Arşiv ve Askerî Tarih Daire Başkanlığının “Kolordu Zayıat Cetvelleri” ile Millî sınırlar dâhilinde kalan “Askerlik Şube Kütükleri” ve “diğer arşiv belgeleri” incelenerek tespit edilmiştir (Millî Savunma Bakanlığı, 2017).

Geçmiş savaşlardaki şehit kayıtları; halen MSB Arşivinde, 1853 Kırım Harbi, Osmanlı Rus Harbi, Osmanlı Yunan Savaşı, Balkan Harbi, Birinci Dünya Harbi, İstiklal Savaşı, Kore Harbi ve Kıbrıs Barış Harekâtı dâhil (İç Güvenlik Harekâtı hariç) tüm TSK ve diğer şehitlerin kayıtları tutulmaktadır. TSK'nın iç güvenlik ve terör şehitleri kayıtları; Kuvvet Komutanlıklarınca, diğer iç güvenlik ve terör şehitlerinin kayıtları; İçişleri Bakanlığı (Jandarma Gn. K.lığı, Sahil Güv. K.lığı, Emniyet Gn.Md.lüğü) ve

¹⁶ Bu konuyla ilgili bir ekip oluşturulduğu ve çalışmalara başlandığı öğrenilmiştir.

şehitlerin ait olduğu diğer ilgili bakanlıklarca tutulmakta, şehit kayıtları ve bilgileri her şehidin bağlı olduğu bakanlık tarafından ayrı ayrı kaydedilmekte ve kurumların kendi arşivlerinde muhafaza edilmektedir.

Muharebelerde ve savaş meydanlarında şehit olanlardan daha fazla sayıda bulaşıcı hastalık, yaralanma, donma vb. sebeplerle vefat edenlerin olduğu arşiv kayıtlarında görülmüştür. MSB Arşivinde Kolordu Zayıat Defterlerindeki ölüm kayıtları üzerine yapılan bir araştırmada, örneğin, Filistin Cephesi için şehit miktarı 5479 iken hastalık, yaralanma vb. sebeplerle ölen personel sayısı 25901 olarak ifade edilmiştir (Başustaoğlu, 2016, s. 241-243; Güvenbaş, 2020).

Halen MSB' lığı koordinesinde, MSB Arşiv ve Askeri Tarih Daire Başkanlığı, İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Md.lüğü, TSK Mehmetçik Vakfı'nın da dahil olduğu bir çalışma grubu ile Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü arşivlerinde bulunan geçmiş savaşlardaki tüm zayıatların (şehit, kayıp, esir ve başka nedenlerle muharebelerde hayatını kaybedenler dahil) tespit faaliyetine devam edilmekte olduğu bilinmektedir.

Çok çeşitli kurumlarda bulunan geçmiş savaşlara ait arşiv kayıtlarındaki harp zayıatlarının tespitini müteakip MSB şehit listelerine dâhil edilmeleri öngörülmektedir. Arşivlerde ve raflar arasındaki belge ve kayıtlarda kalmış, tespit edilmeyi bekleyen yüz binlerce şehit statüsündeki harp zayıatlarının gün yüzüne çıkarılması ve şehit listelerine dâhil edilerek adlarının sonsuza kadar yaşatılması, Millî birlik ve beraberliğimizin kuvvetlendirilmesi yönünden oldukça yararlı olacağı kıymetlendirilmektedir. Böylece 85 milyon nüfusa sahip bir ülke olarak geçmişte din, dil, ırk, inanç ayrımı gözetmeden yurdun dört bir yanında bütün cephelerde aynı devlet, aynı vatan, aynı bayrak ve aynı millet için canlarını çeşitli nedenlerle feda eden tüm esir, kayıp ve muharebe meydanlarında vefat etmiş ecdadımıza, TBMM'nin 1956 tarihli kararı ve 2016 tarihli Şehitlik Yönetmeliği ışığında hak ettikleri şehitlik unvanlarının verilerek şehit listelerine dâhil edilmeleri, Millî birlik ve beraberliğimizin pekiştirilmesine çok önemli katkıda bulunacaktır.

SONUÇ

Osmanlı Devleti, tarihte benzeri görülmemiş büyük bir dünya savaşı öncesi başlattığı seferberlik faaliyeti esnasında, savaşın geniş bir coğrafyada ve daha uzun bir sürece yayılması, önceki savaşlarla mukayese kabul etmez sayıda personel zayıatının verilmesi sonucunu doğurmuştur. Osmanlı Devleti Harbiye Nezareti, özellikle Trablusgarp Savaşı, Balkan Harbi ve I. Dünya Savaşı zayıat kayıtlarının belirli bir sistem dâhilinde tutulması konusuna, önceki savaşların tecrübesini de katarak büyük önem vermiş, bunların yazımında diğer arşiv metotlarında görülmeyen bir yöntem ile hareket etmiş, kayıtlarını ayrıntılı ve özenle tutmuştur. Bu özen gösterilerek kaydedilen savaş zayıatlarının nedenleri ve sebepleri, farklı renk mürekkepli kalemler kullanılarak Umum Zayıat Defterlerine yazılmıştır.

Anılan tüm zayıat defterlerinde, herhangi bir rütbe farkı gözetilmeden “şehiden vefat” ile “mecruhen şehit” (yaralanarak şehit) vb. hemen ölen şehitlerin kayıtları “kırmızı”, yaralanarak daha sonra vefat, hastalık sebebiyle vefat, esir ve kayıpların “mavi veya siyah”, diğer nedenler dâhilinde yaşanan ölümler ise “siyah mürekkepli kalem” kullanılarak yazılmıştır. Ayrıca bulaşıcı hastalıklar nedeniyle ölümlerin “mavi”, bulaşıcı olmayan hastalıklardan kaynaklı ölümlerin ise “siyah mürekkepli kalem” kullanılarak kaydedildiği tespit edilmiştir (Öztürk ve Kaya, 2015, s. 64).

Zayıat kayıtları arşiv malzemesinde; şehit nefer (rütbesiz asker) ve zabıt (rütbeli asker) kayıtları yazılırken (harp meydanında düşman tesiri ile o an veya yaralandıktan kısa bir süre sonra hayatını kaybeden Müslüman askerler için) “şehiden vefat” tanımlaması yapılmış, diğer nedenler dâhilinde vefat eden nefer ve zabitan kayıtları için ise farklı tanımlama yapılmıştır. Zayıat kayıtlarının yazımında kırmızı kalemle yazılan “şehiden vefat” tabiri özenle kullanılmış ve aileleri de sosyal ve ekonomik yönden koruma altına alınmıştır. Bunların yanında yaralanma, esaret, gaiplik veya herhangi bir hastalık nedeniyle hayatını kaybeden diğer askerlerin zayıat kayıtlarının yazımında da son derece dikkatli olunmuş bunların aileleri de şehit yazılanlarla aynı statüde sosyal ve ekonomik yönden koruma altına alınmıştır. Devlet, din, dil ve inanç ayrımı gözetmeyerek savaşta hayatını kaybeden gayrimüslim askerlerin dahi geride kalan eş ve çocuklarına da aynı şekilde sahip çıkmış, onların da aile maaşından istifade etmelerini sağlamıştır.

Meclisin en son 1956 tarihli kararları ile şehit tanımlaması kısmen yapılmış ve şehit kapsamı genişletilmiştir. Bu kapsamda bulunan diğer ölüm şekilleri de hukuki anlamda şehit kabul edilmiş, mahiyetleri itibariyle de

birbirine tamamen mutabık bulunan hadise ve vaziyetler hakkında kanun koyucunun ayrı ayrı hükümler çıkarmasına imkân tasavvur olunamayacağı ifade edilerek muharebelerde çok çeşitli sebeplerle vefat edenlerin durumları “şehit” kavramı içinde mütalaa edilmiştir. Millî sınırlar dışında kalan yerlerde bulunan zayıat defterleri ile nüfus kütüklerinin eksik olduğu ve bu kayıtlardaki zayıat miktarlarına ulaşamadığı göz önüne alındığında gerçek şehit ve kayıplara ulaşmanın ne kadar zor olduğu da bir gerçektir.

1956 yılında çıkarılan şehit kavramı ile ilgili Meclis kararları, en son 2016 tarihinde yayımlanan şehitlik yönetmeliği ile kimlerin hangi durumlarda vefatları halinde malul sayılabileceği ve şehitliklere defnedilebileceği belirtilmiştir. Ancak şehit kavramının içeriği, kapsamı, sınırları, kimlerin şehit sayılacağı, şehit sıfatının hukuki olarak kimlere verileceği ve kimlerin “şehitlik” olan yerlere defnedilebileceği hususlarda şüphe ve tereddüde yer vermeyecek şekilde yasal düzenleme yapılmasının ve daha çok netleştirilmesinin uygun olacağı değerlendirilmektedir.

Geçmişe yönelik olarak çeşitli kamu kurumlarının arşivlerinde bulunan şehit kayıtları başta olmak üzere tüm harp zayıatları ve kayıplarının tespit edilmesi faaliyetine yukarıda bahsedildiği üzere halen MSB koordinatörlüğünde oluşturulan ve özveriyle çalışan bir grup tarafından devam edilmekte, başta Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Md.lüğü kayıtları olmak üzere tüm kamu kurumlarının arşivlerinde şehit ve diğer harp zayıat (esir, kayıp, hastalık, donma sebebiyle vefat vb.) kayıtlarına ulaşılmasını müteakip MSB şehit listelerine dâhil edilmesi hedeflenmektedir. Böylece arşivlerde raflar arasında kalmış, unutulmaya yüz tutmuş, tespit edilmeyi bekleyen yüz binlerce şehit ve şehit statüsündeki zayıatların gün yüzüne çıkarılması, adlarının yaşatılması ile Millî birlik ve beraberliğin pekiştirilmesi, toplumun aidiyet duygularının kuvvetlendirilmesi sağlanmış olacaktır.

85 milyon nüfusa sahip bir millet olarak geçmişte yurdun dört bir yanında, bütün cephelerde aynı devlet, aynı vatan, aynı bayrak ve aynı millet için toprağa düşmüş yüzbinlerce harp zayıat ve kayıplarının, TBMM’nin 1956 tarihindeki kararları¹⁷ ve 2016 Şehitlik Yönetmeliği ışığında, arşivlerde gerekli incelemelerin yapılmasını müteakip, hak ettikleri “şehit” statüsünün verilerek şehit listelerine dâhil edilmeleri, hatta bu çalışmaya halen Millî sınırlar dışında kalmış geçmişte Osmanlı Devleti’ne ait yerlerdeki şehitlerin

¹⁷ 1956 yılındaki Meclis kararları gereği, geçmiş muharebelerde çok çeşitli nedenlerle vefat eden kayıplar, hukuki anlamda şehit sayılmaktadırlar.

ve zayıfların da tespit edilerek dâhil edilmesinin, toplumumuzda aidiyet bilincinin oluşturulmasına, Millî birlik ve beraberliğimizin pekiştirilmesine önemli derecede katkı sağlayacağı mütalaa edilmektedir. Ayrıca gerek arşivlerde yer alan gerekse halen muhtelif kurumlar tarafından tutulan tüm şehit ve gazilere ait kayıtların, ortak bir veri tabanında toplanmasının, Kırım Harbinden günümüze kadar tüm savaşlar dâhil il ve ilçelerin şehit ve gazi haritalarının çıkarılmasının çok yararlı olacağı öngörülmektedir.

KAYNAKÇA

- Arslanoğlu, C. E. (1983). *Şehitliklerimiz*. Ankara: TBMM Kütüphanesi.
- Atar, F. (2010). *Şehid*. (Cilt: 38). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.
- Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü. (2000). *Belgelerle arşivcilik tarihimiz* (Osmanlı Dönemi 9; Cilt: 1). İstanbul: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Başustaoğlu, A. (2016). *Bir Nefes Sıhhat Teyfik Sağlam'ın yaşamı*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü; Fon No.180 9 0 0, Kutu No.6, Dosya No.33, Sıra No.1.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü; Fon No.30 10 0 0, kutu No.1, Dosya No.40, Sıra No.24.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü; Fon No.38 18 1 1, Kutu No.1, Dosya No.5 Sıra No.19.
- Düstur. (1909). *Kable't-terfi şehit olanlar hakkında 08 Şaban 1327 tarihli Askerî Tekaiüt ve İstifa Kanunu'na müzeyyel Kanun-ı Muvakkat* (II. Tertip, IX. Cilt). İstanbul: Devlet Basımevi
- Düstur-i Askeri. (1870). *Asakir-i Beriyye-i Mulukane Tekaiüt Kanunnamesi*. (12 Teşrinisani 1286). İstanbul: Mekteb-i Fünun-i Harbiye-i Şahane Matbaası.
- Genelkurmay Başkanlığı. (1996). *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi* (III. Cilt, VI. Kısım, 1908-1920). Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Görgülü, İ. (1993). *On Yıllık Harbin Kadrosu 1912-1922*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Güvenbaş, M. (2020). İkinci Şeria Muharebesi'nde 8'inci Kolordu Baştabipliğinin vermiş olduğu sağlık hizmetlerinin düşündürdükleri. *Askeri Tarih Araştırma Dergisi*, 18(32), 1-30.
- Harp Mecmuası. (2013b). (Kasım 1915-Haziran 1918), Sayı:7, Sahife:107, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Millî Savunma Bakanlığı. (2017). Şehit Listesi. <http://www.msb.gov.tr/Personel/SehitleriListele?page=10> adresinden alınmıştır (20.04.2017).
- MSB Arşiv ve Askeri Tarih Daire Başkanlığı, Arş.:İSH 100-44 af.

- MSB Arşiv ve Askeri Tarih Daire Başkanlığı, Arş.:İSH 1710-67 ah, İSH 1710-67ai, İSH 1710-67 al.
- MSB Arşiv ve Askeri Tarih Daire Bşk.lığı; Arş.:İSH 1671-73.
- MSB Arşiv ve Askeri Tarih Daire Bşk.lığı; İSH 100-60AG.
- MSB Arşiv ve Askeri Tarih Daire Bşk.lığı; İSH 63-54AC.
- Öztürk, E., Kaya, H. (2015). *Ölümsüz kahramanlar, Birinci Dünya Savaşı şehit işlemleri*. Ankara: Millî Savunma Bakanlığı, Gnkur. Basımevi.
- Pakalın, M. Z. (1983). *Osmanlı tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü (III)*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Resmî Gazete. (11.6.1930). *1683 Sayılı Askerî ve Mülki Tekaiüt Kanunu ve Buna Ek Kanun; Tefsir, Karar, Talimat ve Nizamname ve Bu Kanuna Ait Hâlen Cari Eski Hükümler*. Ankara: Millî Müdafaa Vekâleti Matbaası Yayını.
- Resmî Gazete. (11.6.1930). *1683 Sayılı Askerî ve Mülki Tekaiüt Kanunu ve Buna Ek Kanun; Düstur, II. Tertip, 1.Cilt, 1909, 694-716, s. 136-137*.
- Resmî Gazete. (5.11.1936), 3224 Sayılı Tekaiüt Kanunu'nun 45'inci Maddesindeki Şehit Kelimesinin Şümulü Derecesi Hakkında; Karar No. 927, Tarih: 29 Kânunusani 1936.
- Resmî Gazete. (12.4.1991). *3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanunu, Mükerrer Sayı, 20843*, Ankara: Devlet Matbaası Yayını.
- Resmî Gazete. (1337/1922). *66 sayılı İstiklal Madalyası Kanunu, 29 Teşrinisani (Kasım) 1336 (1921), Resmî Gazete ile ilanı 4 Nisan 1337 (1922), No. 9. (Kavanin Mecmuası, 1920)*. Ankara: TBMM Kütüphanesi,
- Resmî Gazete. (16.6.2006). *5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu, Düstur, Tertip.5, Cilt.45*, Ankara: Devlet Matbaası Yayını.
- Resmî Gazete. (17.6.1949). *5434 Sayılı Emekli Sandığı Kanunu, Düstur, Tertip. 3, Cilt.30*, Ankara: Millî Müdafaa Vekâleti Matbaası Yayını.
- Resmî Gazete. (5.2.1936). *927 Sayılı Askerî ve Mülki Tekaiüt Kanunu'nun 45.Maddesindeki Şehit kelimesinin Şümulü Derecesi Hakkında Karar*, Ankara: Millî Müdafaa Vekâleti Matbaası Yayını.

Resmî Gazete. (6.11.1980). *2330 Sayılı Nakdi Tazminat ve Aylık Bağlanması Hakkında Kanun, Düstur, Tertip.5, Cilt.20*, Ankara: Devlet Matbaası Yayını.

Resmî Gazete. (12.11.2016). *29886 Sayılı Şehitlik Yönetmeliği*, Ankara: Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü Yayını.

Sami, Ş. (1317/1899). *Kamûs-i Türkî*. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.

Şehitlik Yönetmeliği (3.10.2016). *Bakanlar Kurulunun 3.10.2016 tarihli kararı, Resmî Gazete'de Yayın Tarihi. 12.11.2016, No.29886, Düstur,5 Cildi.58, Bakanlar Kurulu No. 2016/9430*.

TBMM Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı. (1914-1919a). *Ordu Emirnamesi (1914-1919), No. 34, Emir No. 124, (Yer No. UR-1649)*. İstanbul: Dersaadet, Matbaa-i Askerîye.

TBMM Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı. (1914-1919b). *Ordu Emirnamesi (1914-1919), No. 75, Emir No. 548, (Yer No. UR-1649)*. İstanbul: Dersaadet, Matbaa-i Askerîye.

Tekaüt Kanunu'nun 45'inci Maddesindeki Şehit Kelimesinin Şümülü Derecesi Hakkında; Karar No. 927, Tarih: 29 Kânunusani 1936, (Resmî Gazete ile neşir ve ilanı: 5/11/1936-Sayı: 3224).

Türk Kızılayı Arşivi; Belge No. 1295-51.

Türk Kızılayı Arşivi; Belge No. 67-22.

EXTENDED SUMMARY

Introduction

Since the registration activities of our martyrs have been documented and processed since the Crimean War (1853-1856), we have the opportunity to gain more information about how the records of martyrs were kept in the Ottoman Empire, the largest of the Turkish states in history. (Prime Ministry General Directorate of State Archives, 2000). The Ottoman Empire, which helped the families of the martyrs and soldiers who died for other reasons, had a rooted culture and tradition, at the point of social and economic aid, XIX.

Martyr Registration Procedures in the Ottoman State

In the General Casualty Books of the military units, the casualty records of the Muslim soldiers who lost their lives on the battlefields at that moment or at the front shortly after being injured by the influence of the enemy are in red, the captives and absentees (lost) are in blue and black, and the deaths due to infectious diseases are in black (Öztürk & Kaya, 2015). It appears to have been written with a pen. While continuing the war on the one hand, the state, on the other hand, tried to eliminate the deficiencies in the personal rights of the families of martyred soldiers with additional laws enacted on different dates. However, while the necessary arrangements were made in the salary allocation process, the spread of the war over a wide geography, its long duration and the large number of casualties left the state in a difficult situation. This difficulty first manifested itself in the detection, registration, and access of hundreds of thousands of casualty records. The second difficulty was to determine the reasons for the casualties for each soldier and officer and to take the articles in the Military Retiree and Resignation Law as a basis in the salary allocation processes for these reasons.

In accordance with the legislation of the Military Retiree and Resignation Laws, it is seen that detailed records are kept by taking into account the reason for the death of the deceased personnel while writing the death records, and the same social rights and opportunities are provided to the relatives they left behind, either due to "death due to martyrdom" or other reasons (Öztürk & Kaya, 2015). Here, although there is no legal difference between the casualties who were martyred at the front due to the influence of the enemy and those who died due to other reasons, there is a difference in

understanding due to the different recording of the causes of death in the casualty registers and the use of different colors.

Martyr Registration Procedures During the National Struggle

After the First World War, the Ankara government was sensitive to the applications regarding the fate of the soldiers who participated in the wars. Even if relations with the Istanbul government are cut, the widows, orphans, and relatives of soldiers who come to them, martyrs, disappearances, prisoners, etc. It has been referred to the fact that the Istanbul Central Offices are obliged to keep the documents belonging to the soldiers and the relevant transaction documents and to take action. It is aimed at sending the relevant transaction documents to the Istanbul Ministry of War so that the martyrs, captives, widows and orphans who are left behind are not victimized (Presidency General Directorate of State Archives, No.19).

Immediately after the opening of the Parliament in Ankara, the situation of the families of the martyrs came to the fore frequently. According to this law, it was stated that as of May 16, 1919, the families of all soldiers and public officials who were martyred would be given a salary from a higher rank. In another document related to the content of the same law, it is emphasized that it was decided to give a higher rank to the families of soldiers and military officers (all soldiers and officers) who were martyred during the War of Independence (Presidency General Directorate of State Archives, No.24). The Ministry of National Defense, which started to work in 1920, continues to protect the soldiers who lost their lives in Tripoli, the Balkans and the First World War and their relatives, on the one hand, and the regular Army within the scope of the National Liberation Struggle with the General Staff, on the other hand, in line with the responsibility that history has imposed on it. He managed the establishment of the regular army. During the War of Independence, the Ankara Ministry of National Defense managed the martyrdom proceedings and the war (Öztürk & Kaya, 2015).

Martyr Registration Procedures in the Republican Era

The Military Retiree and Resignation Law of 1909 was repealed and the Military and Civil Retiree Law dated 03 June 1930 and numbered 1683 was adopted and put into effect. In Article 45 of this law, four types of death have been determined. The first is “death of a martyr in war or during banditry”; the second “death accidentally due to duty, without his own (intentional) negligence (fault) in peace”; the third died after being injured during treatment or as a result of surgery”; The fourth is "death of unknown

cause within the siege" (Dated June 3, 1930 and numbered 1683, The Military Retiree and Resignation Law, 1939).

While the definition of martyr was given to those who died under the direct influence of the enemy in the General Casualty Books before and during the 1st World War, the definition of martyr was not made when passing the records and documents of those who lost their lives outside of the direct influence of the enemy.

National Defense Department; In 1936, It requested a comment from the Turkish Grand National Assembly on this law, stating that a classification in the nature of martyrdom was made in the 45th article of the Military and Civil Retiree Law dated 1930 and numbered 1683. As a result, the scope of martyrdom was explained as follows with the Assembly Decision dated January 29, 1936 and numbered 927: "The death condition written in the first paragraph of these belongs to those who died immediately due to the effect of enemy weapons on the battlefield and during the bandit's permit, according to the provision of the article. Because in such cases, those who were injured and later died during treatment are shown in the following paragraphs of the article (Arslanoğlu, 1983). As can be seen, the laws were interpreted by the Parliamentary Decisions of 1930 and 1936, and the definition of a martyr was made as "those who died immediately under the influence of any enemy weapon in war or during banditry" (The Military and Civil Retiree Law of 1930 and the Additional Law, 1930).

Martyr Registration Procedures Today

With the Decision of the Grand National Assembly of 1956, the concept of martyrdom was expanded, and in the classifications of those who died in the war based on archival studies from the past to the present, and in historical documents, the phrase "martyr" was written in red for those who died under the influence of the enemy, injury, illness, etc. For those who died due to reasons such as "death by injury", "death due to illness", "accidental death" etc. In this sense, the concept of "martyr" was expanded and gained its true meaning. Although the concept of martyrdom was expanded with the Parliamentary Decisions of 1936 and 1956, in the classifications based on archival studies and historical documents about those who died in the war from the past to the present, the phrase "martyr" written in red for those who died immediately under the influence of the enemy, injury, illness, etc. For those who died due to reasons such as "death by injury", "death due to illness", "accidental death" etc. It is seen that the expressions were recorded with blue

and black pen. Therefore, while the number of martyrs was extracted from the archives of the military, population and other public institutions, those who were recorded as "martyrs", "martyr's death" or "deceased by a martyr" with a red pen were classified as martyrs, remaining true to the original archive documents, and other casualties were not recorded as martyrs. This situation has continued to the present day.

Although the concept of martyrdom has a religious meaning and there is no legal regulation about it, it is believed that those who died for public or national duty are also martyrs in the religious sense. In the MSY 439-1 "Martyrdom Directive" published by the Ministry of National Defense on November 19, 1973, in order to avoid conceptual confusion regarding the procedures to be carried out regarding these personnel, it has been clarified who will be buried in the martyrdom and in what condition. Within the scope of this directive, soldiers or other civilians who are members of the Turkish Armed Forces are defined as "martyrs" who are decided to be buried in martyrdoms. Before the "Martyrdoms Directive" was issued in 1973, the Parliamentary Decisions on the concept of Martyrs of 1936 and 1956 were taken into account and it was decided according to the aforementioned parliamentary decisions whether those who died as a result of public service, whether military or civilian, would be considered martyrs or not.

With the decisions of the Grand National Assembly regarding the concept of martyrs issued in 1936 and 1956 and the martyrdom directives and regulations issued in 1973, 1987, 1999, 2015, and 2016, it was stated who could be considered a martyr and should be buried in the martyrdoms. When it is foreseen to provide material and moral support from the state to the relatives of those who have reached the rank of martyrs, it is considered that the content of the concept of martyrdom, its boundaries and who can be martyred and who will be buried in places considered as "martyrdom" should be further clarified with a legal regulation to be enacted. Therefore, the Grand National Assembly; with the decisions he made in 1936 and 1956, he revealed that the concept of martyr should be handled with a more holistic approach. With these decisions, it has been made possible for those who have actually reached the level of martyrdom to be considered martyrs in the legal sense.

Retirement Fund Law dated 1949 and numbered 5434, Anti-Terrorism Law dated 1991 and numbered 3713, Law on Cash Compensation and Pensions dated 1980 and numbered 2330, Social Insurance and General Health Insurance Laws dated 2006 and numbered 5510; In summary, it

includes the issues explaining in which cases public officials or personnel working in the public sector who lost their lives in the course of their duty will be deemed to be duty disabled. In the Martyrdom Directives of the Ministry of National Defense issued in previous years and the Martyrdom Regulation dated 2016 and numbered 29886, it was decreed that the public officials who were given a duty disability decision according to the above-mentioned laws would be buried in martyrdoms (Dated 2006 and numbered 5510, Social Insurance and General Health Insurance Law).

The conditions under which civilians can be considered martyrs are regulated in accordance with subparagraph (j) of the first paragraph of the 21st article of the Anti-Terror Law No. 3713 of April 12, 1991. According to this law, those who were helpful and helpful in detecting, mitigating or eliminating the terrorist act, lost their lives, were injured or became disabled due to these activities; Those who passed away and were entitled to receive invalidity pension, who were decided by the Cash Compensation Commission upon the proposal of the relevant governor, are accepted as martyrs according to the Ministry of National Defense Martyrdoms Directive and buried in the martyrdom.

Within the scope of the archival studies about the martyrs, all TAF and other martyrs from 1853 (including the Crimean War, Ottoman Russian War, Ottoman Greek War, Balkan War, First World War, Korea War and Cyprus Peace Operation) to the present (except Internal Security Operations) are still on the list of martyrs of the Ministry of National Defense, records are kept. From the archives of the Ministry of National Defense and Military History Department or SGK, Population, Land Registry, Martyr information, documents and records obtained from the archives of other public institutions such as the Presidency State Archives, the archives of the Grand National Assembly of Turkey, or individual applications or research, and in the case of an application to the Ministry of National Defense Archives and Military History Department, after the necessary checks are made, those who are found to be right, as mentioned above, are included in the lists.

It is aimed at unearthing the records of hundreds of thousands of martyrs, which have remained in the documents and records in the archives and between the shelves, waiting to be identified, and keeping their names alive. Thus, as a nation with a population of 85 million, in the past, regardless of religion, language, race or belief, all the casualties that fell on the ground for the same state, the same homeland, the same flag and the same nation on

all fronts all over the country were entitled, in line with the 1936 and 1956 decisions of the Turkish Grand National Assembly. By giving their martyrdom titles and including them in the list of martyrs and associating them with the family tree via e-state, all living relatives and relatives can access this information via e-government, increasing awareness that they have a martyred ancestor, creating a sense of belonging to the younger generations, and helping to strengthen our national unity and solidarity. It is foreseen that it is particularly important to contribute to the consolidation of the people.

Conclusion

It is true that the concept of martyrdom belongs to the religion of Islam. However, our nation does not understand this concept. In addition to its religious character, it also gained a national identity and accepted the concept of a martyr with lofty holiness, which is the highest of spiritual values and positions. In addition to the legal dimension, this dimension should also be emphasized. With the 1936 and 1956 decisions of the National Assembly, the scope of martyrdom was expanded, other forms of death were accepted as martyrs in the legal sense, and the situations of those who died in battles for several reasons are considered within the concept of "martyr".

With the parliamentary decisions regarding the concept of martyrs issued in 1936 and 1956, the martyrdom guidelines issued in 1973, 1987, 1999 and 2015, and the martyrdom regulation published in 2016, it was stated who could be considered disabled or martyr in what circumstances and should be buried in the martyrdom. However, the content and boundaries of the concept of martyrs should be regulated and further clarified. Hundreds of thousands of martyrs, casualties and disappearances who fell to the ground for the same state, the same homeland, the same flag and the same nation should be included in the list of martyrs by giving the title of martyrdom to all the casualties and losses they deserve, following the necessary examinations in the archives in line with the decisions of the Turkish Grand National Assembly in 1936 and 1956. It is considered that it will be very important to contribute to the consolidation of our national unity and solidarity by associating the identities of all our martyrs with the family tree via e-government and reaching their relatives and relatives who are still living. In addition, it is foreseen that it will be especially useful to collect the records of all martyrs and veterans, both in the archives and still held by the institutions, in a common database and to prepare martyrs and veterans' maps of provinces and districts and share them with the public.